BOSNA U SAVREMENOJ ARAPSKOJ POEZIJI

IZBOR PJESAMA I STUDIJA

Izabrao i priredio

Muhammad al-Mašāyih

Prijevod na bosanski jezik

Elma Dizdar i Mirza Sarajkić

KUVAJTA

2010

Recenzenti

Abdulaziz Džuma

Mahmud al-Badžali

Prijelom i realizacija

Odjeljenje za informacionu tehnologiju Generalnog sekretari-jata Organizacije

Tehnički urednik i naslovna strana

Muhamed al-Ali

Autorska prava

Izdaje se povodom održavanju dvanaestu zasedanju

Fondaciji ALBABTINA .

Zasedanje :

HALILA MUTRANA i MEHMEDALIJA \ MAK DIZDARA

SARAJEVO - BOSNA i HERCEGOVINA

19 - 21 okt . 2010

Tel: 22430514 – Fax: 22455039 (+965)

E–mail : kw@albabtainprize.org

Studija

Bosna između Istoka i Zapada

U pjesmama arapskih pjesnika posvećenim Bosni i Hercegovini očituje se historijsko obrazovanje njihovih autora koje, kroz ljepotu i sjaj poezije, progovara o tome kako je Bosna i Hercegovina predstavljala most što je jačao civilizacijske i kulturne veze između Istoka i Zapada. Ovaj fenomen nastaje s dolaskom islama u Bosnu 1463. godine i Hercegovinu 1482. godine. S početkom širenja islama u Bosni i Hercegovini javljaju se utjecaji dviju civilizacija, islamske i orijentalne, da bi u potpunosti ovladali zemljom tokom perioda osmanske vladavine, koja je trajala približno pet stoljeća, sve dok nije poljuljana izbijanjem Balkanskog rata 1912. godine i okončala se s krajem Prvog svjetskog rata u novembru 1918. godine. Kraj rata su, kao neki od njegovih najistaknutijih rezultata, obilježili upravo pad Osmanskog carstva i osnivanje Kraljevine Jugoslavije, koja je obuhvatala Srbiju, Crnu Goru, Hrvatsku, Sloveniju i Bosnu i Hercegovinu.

Dakle, korijeni posebno arapske, ali i općenito orijentalne kulture u Bosni i Hercegovini dovode se u vezu sa spomenutih pet stoljeća, tokom kojih su Bosanci pisali, stvarali i čitali na bosanskom jeziku, porijeklom slavenskom, koristeći se arapskim pismom. Poznato je da je ovaj jezik bio bogat riječima arapskog porijekla, što se jasno vidi u dragocjenim rukopisima pohranjenim u Gazi Husrev-begovoj bibilioteci u Sarajevu. Upotreba arebice za zapisivanje bosanskog jezika rezultirala je nastankom vrste djela nazvanih «alhamijado» književnošću, izvedenicom od al-'amiyādū, španjolsko-arapske riječi sa značenjem «strana književnost» ili «nearapska književnost», koja pak pred-

stavlja izraz ljubavi novonastalih muslimana u Bosni i Hercegovini prema Kur›anu Časnom, pisanom arapskim jezikom. Tokom cijelog perioda vladavine Osmanskog islamskog carstva u Bosni, nacionalni identitet novonastalih muslimana nije dokinut, te je stoga njihova kultura cvjetala pomiješavši se sa orijentalnom kulturom.

Muhamed al-Arnaut (Muhammad al-'Arnā'ūt)[1] , profesor historije na jordanskom Univerzitetu Alu-l-Bayt ('Āl al-Bayt), u svojoj knjizi Bosna između Istoka i Zapada, objavljenoj 2005. godine u Damasku u izdanju Udruženja arapskih pisaca, poziva se na riječi Enesa Karića, Dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu da: «Bosna predstavlja najudaljeniju tačku prostiranja muslimana na Zapadu kao naroda sa vlastitim korijenima i kulturom, te da ona istovremeno predstavlja dvostruki most: most koji vodi od Zapada ka Istoku i most koji vodi od Istoka ka Zapadu.»

Usprkos prekidu uzajamne povezanosti do kojeg je s jedne strane došlo poslije padanja Bosne pod austrijsku okupaciju, a s druge strane usljed potpadanja većine arapskih država pod britansku i francusku vlast, neke su ličnosti na svojim plećima ponijele odgovornost za opstajanje daljih veza. Među njima je egipatski prijestolonasljednik Princ Muhamed Ali (Muhammad 'Alī), o čijoj posjeti Bosni su nedavno objavljeni spisi. Također, Muhamed al-Arnaut predstavlja bosanskog učenjaka sa najistaknutijom ulogom u ostvarivanju ovih veza u prvoj polovini dvadesetog stoljeća, Mehmeda Handžića (1906. – 1944.), koji ne samo da je bio među najobjavljivanijim učenjacima sa najvećim opusom djela i najvećim utjecajem nego je bio poznat i krugovima zainteresiranim za orijentalnu/islamsku kulturu, budući da je stasao na razmeđu različitih epoha (osmanske, austrijske, jugoslavenske) i to u Sarajevu – prijestolnici raznolike kulture (orijentalne i zapadne). Sve ovo, skupa s njegovim dobrim poznavanjem orijentalnih jezika (arapskog, turskog i perzijskog) i mnogostrukim interesovanjima (jezik, književnost, historija i

(1) Radi olakšavanja čitanja knjige i omogućavanja lakše prohodnosti teksta, arapska vlastita imena, nazivi institucija i toponimi bit će zapisivani praktičnom transkripcijom, s tim da će tamo gdje se prvi put spominju u knjizi u zagradama biti navedeni i u ZDMG transkripciji. (Prim. prev.)

islamske nauke), pomoglo mu je u izgrađivanju široke kulture, koja objedinjuje lokalne/bosanske i elemente orijentalne i zapadne kulture. Njegov odlazak u Kairo radi studiranja na al-Azharu (al-'Azhar) odigrao se u važnom periodu (kraj dvadesetih godina 20. stoljeća), kada je Kairo bio svjedokom različitih liberalnih i islamsko-reformističkih struja. Tako se vratio u Bosnu da bi bosanskim muslimanima, koji su živjeli u periodu teških preokreta, donio ovaj novi duh. Njegove knjige, studije i članci vezani za Bosnu, njenu historiju i kulturu, bili su od velikog značaja jer su neprekidno oživljavali svijest o postojanju posebne Bosne, te postojanju posebne kulture muslimana u njoj. U ovom domenu ističe se njegova knjiga Blistavi dragulj, životopisi učenjaka i pjesnika iz Bosne, u kojoj su sabrane biografije dvjesto dvadest i tri naučna velikana i pjesnika što su imali presudan utjecaj u ostvarivanju veza između Istoka i Zapada, iako najstariji od njih nije doživio kraj devetog stoljeća po Hidžri. Tu su i knjige Književni rad bosanskohercegovačkih muslimana i Širenje islama u Bosni i Hercegovini i druge. Handžićeva Izabrana djela objavljena su 1999. godine, to jest u vrijeme kada autoru Predgovora (Esad Duraković) više nije bilo zabranjeno slaviti ulogu koju je Handžić odigrao u učvršćivanju svijesti o Bosni i njenoj posebnoj kulturi.

Muhamed al-Arnaut u spomenutoj knjizi ističe i ulogu bosanskog naučnika Mahmuda Traljića (1918. – 2002.) u očuvanju veza Bosne sa Istokom budući da je 1994. godine u Zagrebu objavio prvo izdanje svoje knjige Istaknuti Bošnjaci, koja sadržava biografije 35 bosanskih velikana, a kojima u drugom izdanju knjige, objavljenom 1998. godine, dodaje još 20 imena. Sve ličnosti o kojima piše bile su istraživači u oblasti arapskih i islamskih nauka, ili djelatnici u islamskim institucijama (muftije, imami, propovijednici). Također, ličnosti nad čijim se djelom istraživač zadržava podijeljene su na više skupina, među kojima najistaknutiju sačinjavaju one što su u potrazi za obrazovanjem odlazile na al-Azhar u Kairo nakon što je Bosna postala dio Jugoslavije (Adem Karađozović (1891. – 1981.), Derviš Korkut (1900. – 1943.), Besim Korkut (1904. – 1975.), Mehmed Handžić (1906. – 1944.), Muhamed Fočak (1906. – 1978.), Kasim Dobrača (1910. – 1979.) i drugi).

Ova se skupina formirala u Kairu tokom perioda bogatog reformističkom mišlju u islamskom svijetu (kraj dvadesetih i tridesete godine 20. stoljeća), te je stoga sa sobom u Bosnu ponijela duh i misao Muhameda Abduhua (Muhammad Abduhu), Muhameda Rešida Ridaa (Muhammad Rašīd Ridā), Šekiba Arslana (Šakīb 'Arslān) i drugih. Naučni doprinos ličnosti što joj pripadaju bio je raznovrstan, a njegova je osnovna karakteristika obilje budući da sadržava desetine knjiga i stotine članaka i studija iz oblasti arapskih i islamskih nauka, čiji se jedan dio bavi historijom Bosne tokom osmanskog perioda (1463. – 1878.) i posebno bosanskim naslijeđem na orijentalnim jezicima (arapskom, turskom i perzijskom) zahvaljujući njegovoj povezanosti sa spomenutom oblašću. U ovom se opusu ističu tri velike skupine, a to su:

1 – Knjige i članci koji predstavljaju islam kao vjeru i kulturu, bez obzira na to je li njihov cilj obrazovni (obrazovni/školski tekstovi) ili usmjeren na opću kulturu (članci i studije u mnogobrojnim časopisima koji su se bavili ovim pitanjima, kao što su: el-Hidaje, Novi behar, Islamski svijet i drugi).

2 – Knjige i studije koje se bave arapskim jezikom sa aspekta njegove historije i podučavanja bez obzira na to jesu li namijenjene učenicima i studentima (u islamskim školama ili na fakultetu/univerzitetu) ili općenito svim zainteresiranim. Među njima su knjiga A. Kadića i A. Bulića Gramatika i vježbanica arapskog jezika (Sarajevo, 1907), knjiga Š. Sikirića, M. Pašića i M. Handžića Gramatika arapskog jezika (Sarajevo, 1937), te knjiga Besima Korkuta Gramatika arapskog jezika za prvi i drugi razred (Sarajevo, 1952).

3 – Različiti prijevodi sa arapskog jezika na bosanski, koji obuhvataju materiju vezanu za islam, književnost i historiju, a koji su uspjeli očuvati povezanost Bošnjaka sa Istokom i nakon što je čitanje na arapskom jeziku ili na bosanskom jeziku zapisanom arebicom postalo ograničeno na uski krug naučnika. Kao primjer ćemo navesti prvi izbor iz arapske poezije (Od pjesnika Muallaqa do al-Busirija (al-Būsīrī)), koji je odabrao i na bosanski jezik preveo Alija Kadić (Sarajevo, 1913).

U očuvanju postojanosti veza između Istoka i Zapada značajnu ulogu preuzele su na sebe i istaknute ličnosti u Bosni poslije Drugog svjetskog rata usprkos činjenici da su neke od njih dospjele u zatvor ili izgubile život bilo tokom rata ili poslije dolaska na vlast Komunističke partije 1945. godine. Po svojoj ulozi, one se dijele na dvije skupine: skupinu koja je učestvovala u radu «Islamske zajednice» poslije ponovnog uspostavljanja njene organizacije u novoj državi nakon što je položaj «reisul-uleme» bio upražnjen u periodu od 1941. do 1945. godine, te skupinu koja je radila na Orijentalnom institutu i Odsjeku za orijentalistiku pri Univerzitetu u Sarajevu po njihovom osnivanju 1950. godine. U drugoj skupini ističu se Besim Korkut (1904. – 1975.), Omer Mušić (1903. – 1972.) i Šaćir Sikirić (1893. – 1966.), koji su doprinijeli kristaliziranju nove škole orijentalistike, različite od škole što je predstavlja Odsjek za orijentalistiku Univerziteta u Beogradu, koji je bio bliži središnjem evropskom strujanju. Ovi su velikani u centar svog interesovanja stavili proučavanje bosanske orijentalne baštine, smatrajući je dijelom vlastite historije, a ne predmetom proučavanja Drugog.

Ovdje Muhamed al-Arnaut spominje izuzetno kulturno blago, koje je zauvijek izgubljeno, a koje su predstavljale hiljade orijentalnih rukopisa sabranih u Orijentalnom institutu u Sarajevu. Od vremena osmanskog osvajanja Bosne, onog osvajanja koje je bilo uzrokom brzog širenja islama tako da je postao većinskom religijom, te je sa njegovim širenjem došlo do širenja arapskog jezika, koji je postao jednim od jezika pismenog stvaralaštva, domaći učenjaci su težili ka prikupljanju i prepisivanju rukopisa na orijentalnim jezicima (arapskom, turskom i perzijskom), a zatim ka pisanju na njima. Ovo je s vremenom dovelo do gomilanja hiljada rukopisa, koji su razdijeljeni po privatnim bibliotekama ili pak bibliotekama javnog tipa, odnosno po džamijama i medresama, među kojima se Gazi Husrev-begova bibilioteka u Sarajevu smatra jednom od najpoznatijih budući da njeno jezgro potječe iz 944. godine po Hidžri, tj. 1532. godine nove ere. Međutim, od kraja osmanske vladavine, Bosna je bila svjedokom niza ratova i ubrzanih promjena, koji su počeli utjecati na sudbinu ovih rukopisa. Tako je jedan dio rukopisa izgorio

usljed dugih ratova što su pogađali institucije ili kuće u kojima su se nalazili. Također, nezainteresiranost novih generacija za rukopise, te iznošenje jednog dijela njih u inostranstvo mogli su na njih imati još većeg utjecaja. To je svojevremeno bilo razlogom osnivanja Orijentalnog instituta u Sarajevu 1950. godine, budući da je u njegovom Osnivačkom aktu utvrđeno kako će se Institut baviti prikupljanjem, proučavanjem i objavljivanjem rukopisa na orijentalnim jezicima. Tako je prva i najznačajnija misija Instituta bila upravo sabiranje ovih rukopisa rasutih po svim krajevima Bosne i Hercegovine, bilo putem kupovanja ili putem poklanjanja. Tokom četvrtine stoljeća, broj rukopisa u Institutu dostigao je cifru od 5263 rukopisa na tri orijentalna jezika (arapskom, turskom i perzijskom), uz rukopise na bosanskom jeziku pisane arebicom, po čemu se zbirka rukopisa u njemu ubrajala među značajne zbirke na nivou Balkana. Ova je zbrika objedinjavala raznovrsne rukopise, od kojih je najstariji potjecao iz 413. godine po Hidžri, tj. 1023. godine nove ere (riječ je, naravno, o Samarqandijevom (al-Samarqandī) djelu al-Nawāzil min al-fatāwā), i sadržavala kako rukopise pisane izvan Balkana tako i one prepisane ili nastale na Balkanu, a naročito u Bosni. Institut je granatiran 17. maja 1992. godine, kada je grad bio pod opsadom sa sve četiri strane. Može se reći da je tog dana u samo nekoliko sati uništeno ljudsko blago orijentalnih rukopisa koji su sakupljani hiljadu godina.

Muhamed al-Arnaut također govori o rukopisima što su stoljećima prikupljani u Sarajevu u biblioteci koja je ponijela ime bosanskog namjesnika Gazi Husrev-bega, a koja je osnovana 1537. godine kao bibilioteka poznate Gazi Husref-begove medrese sagrađene u blizini slavne Gazi Husref-begove džamije u Sarajevu. On navodi da je Bibilioteka, iako opustošena (zajedno sa ostalima) tokom austrijskog napada na Sarajevo 1697. godine, ponovo zaživjela, tako da se njen razvoj može jasno pratiti od 1864. godine, kada je prešla u zasebnu zgradu smještenu uz Begovu džamiju, gdje je ostala do 1935. godine, kada je opet preseljena u prostraniju zgradu smještenu nasuprot Careve džamije. U periodu od 1864. godine, te od 1935. do 1991. godine, Biblioteka se proširila i u sebi objedinila desetine privatnih biblioteka velikana

bosanske inteligencije koji su se zanimali za sakupljanje rukopisa i bavili se bosanskom orijentalnom baštinom, kao i neke biblioteke bosanskih džamija i medresa, tako da je postala «centralnom bibliotekom» za orijentalne rukopise u Bosni, pa čak i u bivšoj Jugoslaviji. Kao rezultat ovakvih okolnosti, u Biblioteci je sabrano približno devet hiljada rukopisa knjiga i rasprava na orijentalnim jezicima (arapskom, turskom i perzijskom) i na bosanskom jeziku, pored sudskih sidžila, vakufnama, historijskih dokumenata i štampanih izvora / djela na orijentalnim i evropskim jezicima. Ova se zbirka smatrala jednom od najbogatijih zbirki u istočnoj Evropi. Čak su se neki rukopisi pohranjeni u njoj ubrajali među najstarije primjerke sačuvane u svjetskim bibiliotekama jer su prepisivani za vrijeme života svojih autora ili ubrzo poslije njihove smrti. Biblioteka se uspjela spasiti od agresorskih granata tokom ratnih godina u periodu 1992. – 1995.[(1)]

Kad je riječ o periodu koji je uslijedio poslije prestanka rata u Bosni u posljednjim godinama, u njemu istaknutu ulogu zauzima Katedra za arapski jezik pri Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu budući da se mladi ljudi počinju zanimati za studiranje na njoj. U isto vrijeme Islamska organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu (ISESCO), Egipatska ambasada u Sarajevu, Islamska razvojna banka i Visoki saudijski komitet počinju zajednički raditi na podržavanju razvoja ove katedre.

U Bosni i Hercegovini u ovom trenutku ima studenata koji su diplomirali na odsjecima za arapski jezik ili islamske studije u arapskim zemljama, naprimjer u Kairu, Saudijskoj Arabiji ili drugdje. Također, u Bosni su se počeli pojavljivati prijevodi književnih djela, kao što su prijevodi djela Nedžiba Mahfuza (Naǧīb Mahfūz) i Tahe Huseina (Taha Husayn), a najznačajnije i najveće djelo arapskog stvaralaštva prevedeno na bosanski jezik jeste zbirka Hiljadu i jedna noć, koju je preveo Esad Duraković. Iako kola kulture u bosansko-arapskom vozu ponekad zastanu, a nekad se kreću sporo, ipak su tu raznolika pregnuća usmjerena ka očuvanju uzajamne povezanosti dviju kultura, arapske i bosanske, na mjestu njihovog susretanja sa silnicama zapadne kulture.[(2)]

(1) Vidi web stranicu Udruženja arapskih pisaca u Siriji: www.awu-dam.org/book.study.book-sd.htm.
(2) Vidi web stranicu: www-aljazeera.net

Bosna i humanistička poezija

Književnost se, među najznačajnijim humanističkim naukama, smatra pratiljom kulturnih i civilizacijskih skokova kojima svjedoče narodi. Usprkos velikom broju definicija i čvrstih matrica kojima su je kritičari svijeta pokušavali zahvatiti, ona se oduvijek opirala krutosti i postojanosti, otkrivajući vlastitu vitalnost i univerzalnost i vlastitu sposobnost vjernog, lijepog izražavanja susreta sa sadašnjošću u svijesti stvaralaca. Tako za nju kažu da je to «nauka koja obuhvata osnove umjetnosti pisanja, koja vodi brigu o pisanim spomenicima, kako proznim tako i poetskim, te da tumači stanje ljudskog društva i precizno i pouzdano pokazuje osjećajnost, emocije, maštanja, snove i probleme što bujaju u dušama, u miljeu jednog naroda, ili jedne generacije ljudi, ili pak pripadnicima jedne civilizacije.»(1)

Ako nam poznavanje svjetskih književnih kretanja uistinu pomaže da zastanemo nad onim najljepšim u ljudskoj zaostavštini, onda upoznavanje uloge svakog naroda u njoj određuje položaj tog naroda i precizno utvrđuje utjecaj njegovih nadarenih umova. Istovremeno su rušenje barijera i nestajanje granica među zemljama, te obilje sredstava publiciranja u moderno doba činioci koji vode ka «miješanju naroda i njihovom napajanju na zajedničkim vrelima, te njihovoj saradnji u određivanju uzajamno sličnih principa i pripadnosti konvergentnim shvatanjima. Tako savremena književnost, usprkos vlastitoj jezičnoj raznolikosti, pokazuje unificiranost obilježja unutar glavnih tokova, iako su njeni sljedbenici rasuti širom naseljenog dijela svijeta.»(2)

Dok god život bude ljudskoj duši donosio bol i uznemirenost, ona će nastaviti poklanjati svijetu književnost i umjetnost koje će djelovati uzajamno s onim što je nju potaknulo na djelovanje, koje će razgovarati sa narodom kojemu to zadaje bol i sa svijetom što je sav satkan od naroda. Za to će vrijeme poezija ostati na čelu humanističkih i internacionalnih umjetnosti koje prekoračuju uske granice lokalnog i regionalnog i prožimati dušu čovječanstva,

(1) Ǧabūr ‘Abd al-Nūr, al-Mu‘ǧam al-’adabī, Dār al-‘ilm li al-malāyīn, Bayrūt, 1979, 316. str.
(2) Ibidem

izražavajući njegove kolektivne osjećaje i njegove zajedničke doživljaje, angažirajući se u njegovim brigama, nadama i težnjama. Tako poezija prerasta u «dobrovoljnu odgovornost za kolektivne brige, a veliki pjesnik postaje čisto i vjerno ogledalo na čijoj se površini reflektiraju sve boje spektra što oslikava pripadnike naroda. Veliki pjesnik istovremeno postaje pjesnikom u kojem se ogleda najveća nacionalna briga što zaokuplja narod i za čije se svladavanje i uklanjanje on bori.»[(1)]

Angažiranost književnika i pjesnika svijeta u problemima koji se tiču čovječanstva u cjelini ne isključuje mogućnost njihove angažiranosti u problemima pojedinačnih naroda, zajednica, narodnosti, ili država izloženih agresiji, među kojima je i bosanski narod. To potvrđuje sve što je rečeno u uvodnom dijelu ove studije o uzajamnoj povezanosti Bosne i arapskog i islamskog svijeta. Kad je pak riječ o pjesmama pojedinačnih arapskih pjesnika, iz njih se jasno vidi kako motiv interesovanja njihovih autora za problem Bosne proistječe iz njihovih humanističkih shvatanja. Tako, iako svjesni da Bosna nije arapska zemlja i da njen narod nije arapskog porijekla, smatraju njene sinove svojom braćom po ljudskosti i stoga, u skladu s takvim shvatanjima, staju na njihovu stranu, ali se ne zadovoljavaju time, nego potiču cijeli svijet da ih podrži i pokuša ih spasiti i izbaviti iz njihove nesreće. Pjesnik Muhamed Ferid Abdulhaliq (Muhammad Farīd ʻAbd al-Hāliq) izražava upravo ovu ideju kada problem Bosne izvodi van granica njegovih lokalnih dimenzija, tvrdeći kako je to problem čovječanstva u cjelini:

Ne recite kako se pati Bosna
To patnja je čovjeka svakoga[(2)]

Istovremeno, pjesnik Halid Mazlum (Hālid Mazlūm) prati porijeklo cijelog čovječanstva od jednog oca, Adema, te smatra kako ovakvo očinstvo ne može dozvoliti braći da sklapaju saveze i zbijaju redove protiv vlastite braće.

---

(1) Vidi: Mu'assasa Ğā'iza ʻAbd al-ʻAzīz Saʻūd al-Bābtayn li al-'ibdāʻ al-šiʻrī: ʻIšrūn ʻām fī al-taqāfa, Kalimāt Ra'īs al- Mu'assasa mundu al-dawra al-'ūlā hattā al-dawra al-hādiya ʻašara, al-'Amāna al-ʻāma li al-Mu'assasa, Kuwayt, 2009, 94. str.

(2) Svi odlomci poezije navedeni u studiji preuzeti su iz pjesama objavljenih na stranicama ove knjige, a njihovi su izvori naznačeni u bilješkama u fusnotama datim uz svaku pjesmu.

Pjesnikinja Emina Qutub (’Amīna Qutub) pak priziva vojske naroda cijelog svijeta da spase narod Bosne, na kojeg gleda kao na svoju braću po ljudskosti, i da dokinu užase rata kojem je izložen, ne obraćajući se pritom u svom pozivu nijednom narodu ponaosob. Tako je ishodište pjesnikinje čovječnost jer ona obasjava i obilježava njen duh, njena osjećanja i otkucaje srca isto kao što njenu poeziju obilježava obuhvatnost viđenja i dalekovidnost.

Namjera pjesnika nije bila da u svojim pjesmama naškode ugledu država, pojedinaca ili organizacija, ali nasilje i razaranje kojem je Bosna bila izložena potaklo ih je da upiru prstom optužbe u sve organizacije sa međunarodnim predznakom. Štaviše, otišli su korak dalje, ka osudi normi što uređuju idealne odnose među državama svijeta u vrijeme kada u njima postoje dvostruka mjerila i kada se može vidjeti samo ono što žele agresori, naglašavajući pritom da su na kraju rata, u skladu s Dejtonskim sporazumom, iste te norme podržale Bosnu i zaustavile etničko čišćenje koje je provođeno protiv njenog bića. Međutim, pjesnik Abdulah al-Asker (‘Abd al-’Allāh al-‘Askar), prije no što su ove norme nametnule svoju pravdu, kaže:

Oprosti nam ranjeno Sarajevo
Jer smo kazali kako ćeš nam ti mir donijeti
Nepravedan je zakon koji jednim okom vidi,
A drugim sve zanemari.

Isti pjesnik, dajući u svojim pjesmama izraz vlastitom prijekoru novog svjetskog poretka u vrijeme kada sa narodima što su izloženi masovnom istrebljenju održava veze u oblasti umjetnosti ili ekonomije, ne gledajući pritom u njegovim pripadnicima ljude od krvi i mesa koji imaju pravo na život, na njegovu trajnost, na to da ne bude prekinut, kaže:

Tako da ni novi zakoni
I vlade neće dobra donijeti.

Daleko od međunarodnih organizacija, pjesnici se obraćaju ljudskoj savjesti, savjesti koja ne prihvata istrebljenje ljudi i država, koja ne prihvata agresiju, okupaciju, ratne zločine i krvoproliće. Pozivajući ljudsku savjest da

se uključi u borbu za spas Sarajeva i njegovih stanovnika od dosuđene im smrti, pjesnik Gazi al-Qusaibi (Ġāzī al-Qusaybī) kaže:

Zbogom Sarajevo
Prije nego li sruše se zidine
I krovovi u prah se pretvore
Skriju se djeca i miševi
Zbogom tebi
Prije nego li oganj usplamti
I ostane jedna istina
Da po dobroti poznaje se čovjek

Etničko čišćenje kojem je Bosna u ratnim godinama bila izložena učinilo je da pjesnička krv uzavre i da svoj talenat usmjere na napade nepravednih i pristrasnih međunarodnih organizacija i normi.

Pjesnik Abdunasir al-Dževheri (ʻAbd al-Nāsir al-Ğawharī) pripisuje i globalizaciji udio u onome što se dešava na bosanskom tlu jer i ona, usprkos svom univerzalnom rasprostiranju, ipak ima vlastite kalkulacije i saveze koji podržavaju agresore i napuštaju one što su izloženi istrebljenju:

Urotili se svi saveznici
Da prognaju sve naše
I zadnje slovo.
I da ostave nam pusto.

Istraživač koji se bavi pitanjem veze što se kod arapskih pjesnika uspostavlja između njihove poezije posvećene problemu Bosne i fenomena globalizacije potiče nas na uvjerenje da je ovaj fenomen počeo ulaziti u slabija društva bez traženja dozvole, namećući im novi svjetski poredak «koji je u stanju prodrijeti do sistema vrijednosti, principa i kulturne baštine u njima. Budući da posjeduje udarnu prodornu moć, on pokreće zapanjujuće potrese i podrhtavanja forme i sadržaja, što umanjuje prilike za uzajamno djelovanje i predstavnu ili odvažnu reakciju.»(1)

---

(1) Sāmī Hasāwina, «Hiwār al-taqāfāt», Mu'tamar al-'istišrāq, al-Ğāmiʻa al-'urduniyya, ʻAmmān, 2002, 8. str.

Također, siromašna, isključena društva (među kojima je za vrijeme rata bilo i bosansko društvo) predstavljala su jednu od interesnih sfera globalizacije. Naime, sa slabljenjem ekonomske snage, slabio je i utjecaj kulturne otpornosti naroda, što je, u okrilju datih okolnosti, učinilo njihovo rušenje i padanje pod udarce čekića globalizacije vjerovatnijim.

Pri uspostavljanju veze između globalizacije i arapske poezije posvećene problemu Bosne, onome ko živi u doba prevođenja, doba povezanosti, doba suočavanja, doba otvorenosti, doba nestajanja granica, barijera i zidova što donose podjele postaje jasno da je nemoguće da bilo koja snaga, koliko god da je silna, može imati utjecaja i ideološku ili materijalnu moć da propiše stvaralačkom fenomenu unaprijed izrađene kalupe.(1)

Pjesnici posjeduju orlovski vid kojim prate sve što se dešava na zemlji. Otuda nalazimo kako kroz njihovu poeziju, u mnoštvu pjesama posvećenih Bosni, izbija pitanje dijaloga civilizacija kao lijek za sve ratove, probleme i brige koje razjedinjuju čovječanstvo u Bosni i drugdje. Pjesnik Abdulah al-Asker kaže:

Sad pogledajte nove generacije
Koje žele promjene
I nek neko razborit
Probudi vojske usnule.
Svaka će riječ
Nešto dobro iznjedriti.

On pritom, unutar vlastitog humanističkog usmjerenja, tvrdi kako će dijalog civilizacija, ukoliko do njega dođe, učiniti čovječanstvo jednim narodom umjesto međusobno sukobljenih naroda:

A oni se uzdižu razgovorom i slogom,
Daleko od svađa i prepirki.
Civilizaciju će izgraditi samo oni ljudi
Koji su prema svima pravedni

***

(1) Vezano za ovu temu vidi i: Fahrī Sālih ur., al-Mu’attirāt al-’ağnabiyya fī al-ši‘r al-‘arabī al-mu‘āsir: al-Halqa al-naqdiyya fī Mihrağān Ğaraš al-tālit ‘ašar, Bayrūt, Mu’assasa al-‘arabiyya li al-dirāsāt wa al-našr, 1995, 45. str.

Ovim pjesnik ustvrđuje da je dijalog s Drugim odlučujuće pitanje. Međutim, to ne znači da dijalog ovdje ima za cilj usaglašavanje o svemu i ujedinjavanje sukobljenih strana u predodžbama o svim pitanjima. On podrazumijeva samo voljnu i svjesnu prijemljivost za razumijevanje drugog mišljenja, priznavanje njegovog postojanja i prihvatanje časnog suživota s njim. Također, mirni dijalog zasniva se na najzdravijoj vrlini, a to je priznavanje da niko nema apsolutni posjed nad istinom i niko nema apsolutni monopol nad svim vrijednostima. On predstavlja prihvatanje postojanja specifičnosti i priznavanje da je različitost u položaju ljudi moguća. Konačno, on predstavlja saglasnost da svaka strana u dijalogu prihvata princip pluralizma, da se ne uzdaje u bilo šta iza pravog dijaloga, da jedna strana smekšava drugu, uzda se samo u dijalog, razbija u njemu pogrešna shvatanja, zablude i subjektivna iskrivljavanja koji sprečavaju razvijanje uzajamnog razumijevanja, prijateljstva i izmirenja. To ne znači napuštanje vlastitih uvjerenja nego tek veću jasnoću u njihovom objašnjavanju i mogućnost njihovog oplođavanja drugim iskustvima. Tako je njegova etička posljedica pravičnost svake strane prema drugoj u napretku postignutom u datom trenutku, prošlosti i budućnosti, te proširivanje prostora za učenje jednih od drugih.

Pjesma ovog umjetnika potvrđuje kako govor pjesnika što se zauzimaju za uzajamne kulturne utjecaje među civilizacijama jeste djelovanje s ciljem upućivanja na prostore u kojima je olakšano uzajamno razumijevanje i upoznavanje, te na vrhove što omogućavaju svakoj strani da zadrži svoje vitalne posebnosti i lokalne specifičnosti, gdje su na najbolji način omogućeni uzajamno razumijevanje i prijateljski odnosi.(1)

---

(1) Narod: društveno-politički termin sa brojnim značenjima, od kojih su najvažnija: (1) skupina osoba koje sačinjavaju masu, (2) skupina osoba koje nastanjuju jednu oblast, (3) skupina osoba koje nastanjuju jedan lokalitet i koje povezuju čvrste međusobne veze, poput jedinstvenog porijekla i zajedničkih običaja, tradicija i organizacija, (4) skupina osoba koje ne žive u jednoj državi, ali osjećaju da, na osnovu jedinstvenog porijekla ili religije, ili bilo koje druge veze, čine jedan narod, (5) skupina osoba koje sačinjavaju zajednicu što se nalazi unutar određenih geografskih granica i za koju važe univerzalni zakoni i konkretne političke organizacije.

Vidi: ‘Abd al-Wahhāb al-Kiyālī, Mawsū‘a al-siyāsa, Mu’assasa al-‘arabiyya li al-dirāsāt wa al-našr, al-Tab I, III, 1983, 479-480. str.

Bosna i nacionalna poezija

Ustrajavanje pjesnika na problemu Bosne sa humanističkih, međunarodnih i univerzalnih polazišta ne isključuje njihovo vezivanje za ovaj problem s nacionalnih polazišta, uzimajući u obzir to da nacionalnost počiva na objektivnom principu utjelovljenom u skupini zajedničkih veza koje od određenog naroda čine zajednicu u naučnom smislu, tj. u smislu pripadnosti zajedničkom porijeklu, jeziku ili vjerovanju, ali i na apstraktnom subjektivnom principu utjelovljenom u duhovnom stanju uzrokovanom postojanjem veza koje podrazumijevaju osjećanja uzajamne pripadnosti i privrženost tako formiranoj skupini. Stoga pjesnici shvataju da nacionalna pripadnost u književnosti dolazi do izražaja u privrženosti temama koje su važne za sve pripadnike jedne zajednice, zanosu u njihovoj obradi radi odbrane nacionalnih pitanja, te odanosti vrijednostima pojedinačnih članova zajednice u suočavanju sa bilo kakvom opasnošću.(1)

Polazeći od ovakovog razumijevanja, arapska je nacionalnost povezana sa svim svjetskim odjecima koji prate bosanski problem. Štaviše, arapski pjesnici počinju povezivati Bosnu sa Arapima i arapskim svijetom, služeći se ovom nacionalnom vezom kao sredstvom pritiska na Arape kako bi spasili Bosance od užasa kojima su bili izloženi. Pjesnik Avad Hašim (‘Awad Hāšim) kaže:

Bosnu gutaju vatrene stihije
O, Arapi...
Što blago nebrojeno imate
Jedna vaša kaplja
Požar bi ugasila.

Ovaj poziv koji Arapima upućuju pjesnici odzvanja uporedo s drugim, snažnijim pozivom što ga upućuju sami Bosanci u riječima pjesnikinje Emine Qutub. Iz njega se jasno vidi ona nacionalna veza koja podržava povezanost između Bosanaca i Arapa jer su oni u očima pjesnikinje rodbina.

(1) www.ofouq.com/today/modules.php?name=News&file...sid

Bosna i religiozna poezija

Iz pjesama koje su arapski pjesnici spjevali o Bosni progovara njihova svijest o tome da je humanost jedno od najznačajnijih svojstava islama i da se princip bratstva među ljudima ubraja među najvažnije principe što ih islam ustanovljava na temelju vjerovanja da su svi ljudi sinovi jednog muškarca i jedne žene, koje ujedinjuje to zajedničko sinovstvo i sjedinjujuće srodstvo, iskazano u riječima Uzvišenog: «Ljudi! Gospodara svoga se bojte, Koji stvorio vas je od jedne duše, a od nje paricu njenu stvorio je, te od njih dvoje rasijao je mnoge muškarce i žene; čuvajte se Allaha u čije ime jedni od drugih potražujete, i rodbinske veze čuvajte, jer Allah zaista nad vama bdije.» (Kur›an, 4:1)(1) Možda nas riječ «Ljudi» i riječi «od jedne duše» obavezuju da sintagmu «rodbinske veze» iz ovog ajeta razumijemo kao sveopće ljudsko srodstvo, koje u sebe uključuje čovječanstvo u cjelini. Dugo već hadisi Božijeg poslanika s.a.v.s. ukazuju na bratstvo među svim božijim robovima, ne samo među Arapima i ne samo među muslimanima nego među svim ljudima, bez obzira na njihovu nacionalnost, rasnu pripadnost, boju kože, stalež, vjerovanje i religiju. Ovo bratstvo među ljudima u islamu je vjerska istina, koja postaje samo jačom i čvršćom kada joj se doda element vjere jer bratstvo po vjeri, koje se temelji na vjerovanju i zajedničkom uvjerenju ne čini univerzalno bratstvo među ljudima slabijim. Naprotiv, ono ga učvršćuje i osnažuje. Tako univerzalno bratstvo među ljudima i bratstvo po vjeri ni u kom slučaju nisu nespojivi, na što ukazuje i ajet Časne Knjige: «Vjernici su, zbilja, braća». Još jedan među humanističkim plodovima islama jeste princip ljudske jednakosti, koji za svoje polazište ima činjenicu da islam cijeni čovjeka i poštuje ga kao čovjeka samog po sebi, a ne iz bilo kojeg drugog razloga. Uzvišeni je rekao: «Ljudi, od jednog muškarca i jedne žene Mi smo vas stvorili, te vas narodima i plemenima učinili da biste se međusobno upoznavali; sigurno je među vama najčasniji onaj ko je najbogobojazniji; Allah je Sveznajući i dobro Obaviješteni.» (Kur›an, 49:13)(2)

***(1)** Prijevodi kur'anskih ajeta u knjizi preuzeti su iz: Kur'an s prijevodom na bosanski jezik. (2004) Prijev. E. Duraković. Sarajevo: Svjetlost. (Prim. prev.)*

***(2)** Vidi: Muhammad Rātib al-Nābulsī, Mawsū'a al-Nābulsī al-'islāmiyya, www.nabulsi.com/denmark.*

U svim je pjesmama posvećenim Bosni u arapskoj poeziji jasno vidljiva snaga vjerske veze između Bosanaca i njihove braće u islamskom svijetu. Ona čak za pjesnike biva osnovnim pokretačem i snažnim poticajem da izraze vlastitu reakciju na sve što Bosna proživljava. Tako se Bosna u očima pjesnika Ibrahima al-Samuraija (’Ibrāhīm al-Sāmurā’ī) po svojoj svetosti može usporediti sa Mekom i Medinom i svetim mjestima u njima koja hodočaste muslimani, pri čemu pjesnik podsjeća na to da islam poziva na mir, te da njegovi obredi potiču na ujedinjenost, a ne na rat.

Pjesnici su u religiji nalazili motiv da bosansku zemlju smatraju dijelom islamskog svijeta. Stoga oni zahtijevaju njeno vraćanje i vraćanje sjećanja muslimana i njihove pojavnosti koju su ovjekovječili na zemlji što joj je pružila dom. Pjesnik Tahir al-Atabani (Tāhir al-‘Atabānī) kaže:

Ova je zemlja bila naša
Sve poljane i brda sva
Ova je zemlja bila naša
Po njoj su hodili osvajači
I na svakom mjestu stoje heroji
Na njenim obrazima nade smo sadili
Njoj smo svu ljubav darivali

Polazeći od vjerskih pobuda, pjesnici u svojim pjesmama podsjećaju na krvave ratove koji su se vodili u nekim dijelovima islamskog svijeta i povezuju Bosnu s njima jer je i ona, poput njih, poprište borbi i vapaja. Tako pjesnik Abdulaziz al-Azaz (‘Abd al-‘Azīz al-‘Azzāz) kaže:

Kad nas zovu sinovi Balkana u strahu
I kad jedan za drugim u smrti nestaju?
Kao što smrt sije u Čečeniji
A mi pjevamo u toploj večeri
Niko o njihovoj patnji ne progovara
Dok mi grcamo u bogastvu, njih glad ubija.
Zar nismo čuli povike sa istoka:
Ko će spasiti narod Filipina?

Zar Kuds ne jeca u mukama
Znamo li kako krvari Palestina?

Pjesnik Muhamed Mehdi al-Dževahiri (Muhammad Mahdī al-Ğawāhirī) pak kaže:

Dođoh ti, brate, jer bole me i prate rane prognanih

To rane su bližnjih mojih iz Sarajeva, a sad po svijetu razasutih.

Pjesnici često povezuju Bosnu s dijelovima svijeta koje su muslimani osvojili da bi zatim ponovo bili okupirani, posebno s Palestinom, te s Andaluzijom i njenim gradovima Granadom, Seviljom, Kadizom i Mursijom. Ovaj se motiv javlja u riječima pjesnika Gazija al-Qusaibija:

Sestro Endelusa
Nek Bog te podari mirom i ljepotama
kao i u stihovima Hasana al-Amranija (Hasan al-'Amrānī).
Pjesnik Saad Atija al-Gamidi (Sa'ad 'Atiyya al-Ġāmidī) dodaje:
Sestro Sevilje Bog je s tobom
I blizanci Kadiz i Mursija.
Našu civilizaciju koju prethodnici izgradiše
I vitke minarete njene podigoše
Upropastila su djeca rasipna
Što zabavljaju se sa vinom i robinjama.
Džamije su prodate
Spomenici u prah pretvoriše se.
dok pjesnik Fejsal al-Hadži (Faysal al-Haǧǧī) kaže:
Sestro Palestine..
Čije su rane preduboke
I uzdasi nemaju kraja
Dok razdire je oluja.

Arapski pjesnici su u problemu Bosne angažirani i historijski i vjerski, pokazujući svoju plemenitu duhovnu privrženost i istovremeno hvaleći

i uzdižući zemlju i njen narod iz perspektive ljudskih osobina i nacionalnog položaja. Njihova poezija nije lišena osuđivanja arapske sadašnjice i ispoljavanja patnje zbog realnosti dok pjesnički slikaju svakodnevne borbe u ratu kojeg Bosna preživljava. Bosna u njihovoj poeziji postaje osloncem za iskazivanje boli i sredstvom za predstavljanje viđenja i spoznaje o stanju posebno u Bosni, ali i općenito u okolnom regionu. Njihovo je polazište pritom tužno ljudsko promišljanje koje nadsvođuje njihove pjesme prožete svetim vjerskim stavom jasno definiranog smisla i značenja, koji odbacuje materijalističke ideje što potiču agresora da nastavi sa svojim zločinima bez ikakvih vjerskih ili svjetovnih zapreka.

Pjesnici koji pišu o Bosni pobijaju tvrdnju kako onaj što ga vatra prži nije jednak onom što je posmatra izdaleka, budući da njihove pjesme pokazuju kako su, usprkos vlastitoj prostornoj udaljenosti od zemlje na čijem se tlu borbe vode, u stanju iskreno izraziti silinu bola kojeg osjećaju kao da su na samom bojnom polju, proživljavajući zajedno s bosanskim narodom njegovu tragediju i trpeći poput njega kanonadu i patnje. Upravo to izražava pjesnik Muhamed Ferid Abdulhaliq kada na početku svoje pjesme kaže kako je živio među narodom Bosne, a onda dodaje da je njegov život među njima bio u snu, u osjećanjima, čuvstvima i otkucajima srca duboko u njemu:

U Bosni i Hercegovini ovo je srce proživjelo
Patnju islama što donijelo je vrijeme bestidno.
I svake noći vidim ih u snovima
Kao i oni mene... Ljubav je tu mjesto mostova.
Njihovi damari isti su kao u srca mojega
I sa njima sam u svim mukama.

Bosna i patriotska poezija

Bosanska priroda, koja odiše vodom, zelenilom, ljepotom, privlačnošću i draži, nadahnula je arapske pjesnike najslađom i najsjajnijom riječju i podigla prašinu i pepeo s njihovih glasova, te se uzdižu nad onim najljepšim i najveličanstvenijim što ga Bosanci ovjekovječiše.

Sjećanja zemlje Bosne uznijela su se do pjesničkih osjećanja i u njima sazdala svjetiljku kojom se njihovo oko zanosi dok se pogled gubi u njoj. Što više njenih nemjerljivih ljepota otkrivaju, to više u njihovim srcima bujaju divljenje i ljubav prema njoj.

I u za Bosnu najcrnjim i najsurovijim vremenima, arapski pjesnici uzdižu pogled ka njenoj blistavoj budućnosti i predskazuju joj preporod i ponovno rađanje života i njegovog obilja, kao u stihovima pjesnika Hamude Zaluma (Hammūda Zallūm).

Prijeratna Bosna u pjesmama arapskih pjesnika poprima obrise raznorodnog kulturološkog muzeja, u kojem se stapaju svjetske civilizacije i kulture. Ona je kroz historiju usjekla sebi dostojno mjesto u pamćenju i osjećanjima i njedri čudesna svjedočanstva što jasno izražavaju duh njenog plemenitog naroda, snagu njegove odlučnosti i njegovo putovanje kroz vrijeme. Ona je zemlja budnog naroda, čija volja nema granica, tako da u pjesmi Ahmeda Baitaba (’Ahmad Bā‘itab) postaje utjelovljenjem novog preporoda.

Arapski su pjesnici opisivali nesreću što je zadesila zemlju Bosnu i Hercegovinu, njen narod, njene svetinje, posjede i kulturu, koju je na njih sručio razarajući ratni stroj neprijateljskih vojnika. Zastajali su nad silovanjem žena, sakaćenjem mrtvih tijela, mučkim ubistvima staraca i djece, nasiljem koje su trpili zarobljenici, ranjenici i izbjeglice, iznurivanjem čijom je žrtvom bio narod u cjelini, kojem kraja nisu vidjeli ni čovjek ni životinje ni biljke. Pjesme nekih od njih pretvarale su se u svojevrsno poetsko svjedočenje, u kojem se nižu ratna zbivanja i nabrajaju u njima počinjeni zločini i štete što su ih ostavili u dušama, tijelima, zemlji, dobrima i imetku. Same pjesme tako prerastaju u sredstvo izraza tuge i bola koji pjesnike ranjavaju kad preko satelitskih slika vide gnusne pokolje što su se tamo svakog dana izrađali. Pjesnik Muhamed Ferid Abdulhaliq u svojim stihovima uzdiše:

Tako mi Gospodara, gladna su čeljad naša
Ni ubijeni ne mogu naći mjesta za kabura.
Strašna je opsada, glad i zebnja
Dan za danom muka je neprestana.
Sve što čujemo oko nas

Samo je topova reski, neprestani glas.
U pomoć zazivaju djevojčice
Spas traže zarobljeni i starice.

Osim opisa patnji Bosanaca uzrokovanih silovitom kanonadom i bitkama što razaraju zemlju i porodice i odnose živote mnogih u smrt ili zarobljeništvo, osim opisa stanja nemoćnog pokorenog naroda koji se odriče i gorljivosti i plašljivosti i hrabrosti, pjesme arapskih pjesnika iskazuju vapaje što s usana Bosanaca prizivaju u pomoć i mole za pažnju. Riječima pjesnika Nizara Ebu al-Fidaa (Nizār 'Abū al-Fidā):

Mi vas dugo dozivamo
Ali odgovora ne čujemo.
i riječima pjesnika Saada Atije al-Gamidija:
Sama patiš, teško li se nama
Boriš se sa strašnim nakazama.
I pomoć tražiš noću i jutrima
A mi ne čujemo, srca nehajna.
I gledamo dok te dušmanin razara
I kako nestaješ trena svakoga.

U pjesmama nekih pjesnika u prvi plan izbijaju pozivi na borbu protiv onih koji u Bosni i Hercegovini, da ih u tome niko ne sprečava, siju pustoš. Njihova je poezija isprepletena s prijekorima zbog zanemarivanja pitanja odbrane braće koja tamo žive i zbog ustrajavanja u slabosti, očajanju i beznađu. Neke od pjesama slikaju duhovno stanje arapskog i islamskog svijeta, a njihovo je podsticanje na djelovanje pomiješano s opomenom za budućnost, jer su svi uhvaćeni u obmanu prijemljivosti i potpali pod moć neprijateljstva.

Većina pjesama spjevanih o Bosni pretvaraju se u svojevrsno oruđe napadanja klonule i potčinjene ličnosti. Ovaj pjesnički fenomen uvijek se razvija u vremenima poraza i svekolike osujećenosti, u vremenima u kojima slobodni svijet izjeda vlastitu snagu, ili tu snagu prepusti agresorima da ojačaju svoje nasilje. Tu se poezija osamljuje i povlači u tešku kušnju poraza, izražavajući stanje beznađa, kao u stihovima pjesnika Abdulaziza Džuvejde ('Abd al-'Azīz Ǧuwayda):

I svi gradovi bez domova
Mjesto njih odjek je vapaja
I niotkuda da pruži se ruka
I niotkuda da pomoli se nada
A muslimani su skupina pokidana
Prodali su sablje i zadovoljili se
Da ubijenim
Uče fatihe

Usprkos stanju nemoći i poniženja koje je gospodarilo svijetom za vrijeme agresije na Bosnu, arapski pjesnici iskazuju patriotsku ulogu Bosanaca u njihovoj ustrajnosti s jedne strane i suprotstavljanju neprijatelju s druge, slaveći njih, koji stoje sami na bojištu. Pjesme, poput one Refata al-Marsafija (Rafa'at al-Marsafī), veličaju ulogu bosanske žene i bosanskog djeteta u njihovom strpljenju, ustrajnosti i podnošenju posljedica tragedija koje su ih zadesile.

Pozivi koje pjesnici upućuju narodu Bosne da se strpi usprkos patnjama što im je izložen uvijek idu ruku pod ruku s veličanjem unutarnje snage njegovih pripadnika i njihove uloge u odbrani svog čistog tla. Pjesnik Adnan al-Nahvi ('Adnān al-Nahwī) kaže:

Sarajevo je biser svijeta
Ono je probudilo usnula obzorja
Koliko god na nju tama nadirala
Sarajevska duša svjetlom se branila.

Tako se opis nemoći i osujećenosti i stizanje u stadij očajanja i beznađa preobražava u glas koji donekle podiže moral ako čovjek baci pogled na svu snagu koju su Bosanci sabrali i koju pokažu svaki put kad im se ukaže prilika, te sami liječe vlastite rane i iznova obistinjuju vlastiti preporod. O tome govore drugi stihovi istog pjesnika:

Ja sam Sarajevo! Ne čudi se! Ovo su brda moja
Gorda su, visoka i slave puna.

Ja sam Bihać, Mostar...
Svi gradovi kazuju ti
Ovdje stanuju vitezovi!
Koji će svako zlo i nepravdu prognati!
Zemlja se trese!
U njoj vjera brani se!

U gore navedenim stihovima, kao i u drugim, dolazi do izražaja privrženost pjesnika bosanskim gradovima i njihovo često spominjanje gradova, ali i drugih elemenata bosanske prirode i okruženja budući da su svi oni svjedoci zbivanja, bilo kao žrtve ili svjedoci ratnih zločina. Pjesnik Abdunasir al-Dževheri kaže:

I ko sumnja u žrtve spaljene?!
U kosture i lobanje Srebrenice
Ne zaboravi rijeke krvi

a pjesnik Fejsal al-Hadži:

I na drugim je mjestima sve uništila
A sad je na redu Bosna prelijepa.

Poseban značaj pripada bosanskim šehidima. Njihovih se ogromnih zasluga pjesnici ne propuštaju prisjetiti jer je njihova nedužna krv ukrasila nebo što je gledalo ovu zemlju na njenom putu ka nezavisnosti. Stihovi pjesnika Fejsala al-Hadžija govore o grobu neznanog vojnika:

Majko, ako si na smrt zaboravila
Posadi zrno slatkog susama
Kako bi mogla miris osjetiti
Onoga kojeg su puti upute odnijeli.

Kada je razarajući rat u Bosni i Hercegovini zaustavljen poslije Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji je zvanično potpisan u Parizu na dan 14. decembra 1995. godine, arapski su pjesnici iskazali radost arapskog i islam-

skog svijeta i isticali borbu bosanskog naroda i njegovo čvrsto držanje kroz historiju, želeći da ovaj sporazum omogući Bosancima da se vesele svojoj nezavisnosti, koju su dobili još 1992. godine.

Pjesnik Salem Ahmed (Sālam 'Ahmad) prisjeća se uloge očeva i djedova ne samo u apsorbiranju posljedica ratova kojima su bili izloženi nego i u neprekidnoj odbrani od njih i ponovnoj izgradnji i podizanju onoga što je bilo razoreno, jer su uvijek polazili od neprocjenjive vrijednosti koju je domovina imala u njihovim srcima da bi je branili i čuvali njenu snagu i otpornost.

Prisjećajući se zasluga građana i stavljajući u centar pažnje historijsku i odbrambenu ulogu bosanskog naroda, pjesnik ne zaboravlja zvaničnu ulogu, utjelovljenu u bosanskom vođstvu, koje se trudi osigurati mir i smiraj, zaštitu i sigurnost. Štaviše, ono čuva nezavisnost zemlje usprkos suočavanju sa protivljenjem nekih svjetskih sila, čija je namjera nastavljanje proljevanja krvi na tlu ove države sve do iskorjenjivanja njenog naroda i njegovih vjerovanja i tako stečene kontrole nad zemljom i njenim bogatstvima.

Član Bosanskog predsjedništva; Haris Silajdžić, u pjesmama arapskih pjesnika ima posebnu ulogu. Oni se ne zaustavljaju na njegovom uzdizanju i pohvalama osobina koje ga krase, posebno njegove iskrenosti, vjernosti, plemenitosti i spremnosti na pomoć onima kojima je nanesena nepravda, bilo da je riječ o pojedincima ili narodima, u vrijeme kad se zemlja gradi i podiže na općepatriotskoj osnovi i kad se aktiviraju snage koje će je uzdignuti, podići njen ugled i dati joj položaj dostojan nje. Pjesnici u njemu vide ličnost vođe koji će bdjeti nad dostignućima ostvarenim uz žrtvu i krv bosanskog naroda. Pjesnikinja Maha Bint Muhamed (Mahā Bint Muhammad) kaže:

Ispred kojih je Haris Silajdžić
Koji poruku časnu pronosi.
On gradi zidine i zdanja
On stub je časti i dostojanstva.
On donosi plemenite blagoslove
Koji ispunjavaju poljane prostrane.

Ovakav opis slijedi nakon pjesničke čestitke Bosni na njenoj nezavisnosti i nakon opisa plahovite radosti koju uz čovjeka žive i zemlja i nebo, pa čak i životinje i biljke:

Taj grad svojom ljepotom
Bistri vodu zdenca najljepša.
Mostar je pjesma ljubavna
Puna čežnje i veselja.
Oko njega ptice poj svoj šire
I svemir ljepšim čine.
Sve to prate osmijesi cvjetova
I u prirodi melodija zamamna.

Jedan od arapskih pjesnika, Madžid Abid (Māğid ʻAbīd), čak uspostavlja vezu između pobjede koju je Bosna izvojevala svojom nezavisnošću i onoga što je preživio Alžir, poznat kao «zemlja miliona šehida» na putu ka istom cilju, izjednačavajući u svojim stihovima dvije pobjede i dvije nezavisnosti:

Sarajevo je sudba stigla
A uskoro će doći i pobjeda.
Poput moje domovine Alžira
Koja je toliko u muci trpjela.
Sve su se nade ostvarile
Kad slobodna postala je.

U drugim pjesmama nailazimo na veličanje preminulog vođe, Alije Izetbegovića, koji je izabran za Predsjednika Bosne i Hercegovine 19. novembra 1990. godine, a preminuo 19. oktobra 2003. godine, kao i prisjećanja na ono što je pretrpio uz svoj narod i domovinu i podsjećanje na to kako su njegova djela nadahnula pjesnike. Pjesnik Avad Hašim kaže:

Oprosti mi Alija, jer ja nemam vojnika
A tvoja je zemlja prekrivena ubijenima
Ja sam poput nje izgubljen
Svjedočim da glas o Bosni sam prenio.

Estetske i tematske refleksije

Doprinos nasljeđa

Arapske pjesme posvećene problemu Bosne obiluju riječima religijskih, historijskih i književnih značenja koja se iscrpljuju iz nasljeđa. Njihova upotreba nije namjerna, nego je nadahnuti odgovor pjesnika na stvarnost o kojoj govore, odabir kulturnih vrijednosti duboko uronjenih u njihovu ličnost, koje je obogatilo njihovo pjesničko iskustvo i doživljaj književnosti. Kao najznačajnije vrelo za brojne pjesme javlja se Kur'an Časni. Tako, naprimjer, pjesnik Sabir Abdudajim (Sābir 'Abd al-Dāyim) iz Kur'ana Časnog odabire riječi Uzvišenog kojima nas opominje: Tako mi deva što sopćući jurišaju, te varnice pod njima sijevaju, i one zorom napadaju, i pri tome prašinu uzvitlaju, i pod njom usred gomile upadaju... (Kur›an, 100: 1-5). U ovim ajetima nadaju se vjerovatno najljepše slike Kur'ana Časnog. Deve su ovdje ona konjica koja kamenje kopitima svojim kreše tako da vatra iz njega suklja, a ljudi zorom napadaju dok one kopitima prašinu vitlaju. Pjesnik kaže:

Vidjet ćeš kako Sarajevom ati pobjedu donose
I dahćući jure
I vrcaju varnice
Kovitlaju prašinu pobjede... i jutrom svjetlo vjere pronose.

Isti pjesnik nam na drugom mjestu skreće pažnju na ono što je objavljeno u Kur'anu Časnom o porođajnim bolovima Merjem a.s. dok je rađala Mesiha i trenutku njegova rođenja, tj. na riječi Uzvišenog: Tako Merjem zanese ga, pa se s njim povuče do jednog mjesta daleka. Poslije nju porođajne muke dovedoše do palmina stabla, te zakuka:"Kamo sreće da sam prije ovoga umrla i da sam u zaborav potpuno potonula!" Tada je neko ispod nje dozva:„Ne budi tužna, jer Gospodar tvoj dao je da ispod tebe poteče voda..." (Kur›an, 19: 22-24) Pjesnik kaže:

Kad osjeti bolove porođajne
Spustila se kiša života
I čedo, boje svemira
Ponijelo je u desnoj ruci sunce vjere
A u lijevoj mjesec što izvor života je
I novi svijet rađa se...

Nailazimo i na navode i značenja koja su pjesnici preuzeli iz kršćanske vjere. Pjesnik Abdulah Šeref (‘Abd Allah Šaraf) podsjeća nas na iskaz koji stoji u Svetom Pismu: Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima koje ljubi (Luka, 2:14) putem stihova:

Dok djeca jecaju
I suze se uzdižu ka nebu
Krila svjetlosti i rane vukova...
Mir nek je Sarajevu, veselje križu
Zrak i dani svi natopljeni su smrću...

Naći ćemo i stihove što asociraju na stihove moderne arapske poezije, kakvi su oni iz pjesme Muhameda al-Qarnija (Muhammad al-Qarnī), u kojoj kaže:

Moj ummete, imaš li oslonca
Ko bi mogao razumjeti bol tvoga vapaja?
Moj ummete, imaš li zaštitnika
Kog bi mogao dozvati i kod njeg naći smiraja?
podsjećajući nas na riječi pjesnika Omera Ebu Riše (‘Umar Abū Rīša):
Narode moj, ima li za tebe mjesta...
Da pokažeš hrabrost ili znanje?
te na njegove stihove:
Možda će glasovi siročadi
Srca im kamena otopiti
Možda su za patnju njihovu čuli
Ali vitezovi u njima još su usnuli.
Pjesnik Gazi al-Qusaibi, svojom pjesmom u kojoj kazuje:
Ali, takva je narav svijeta ovoga
Nekad nas raduje
A sada bolno dug naplaćuje...
oživljava ozračje pjesme Ebu al-Bakae al-Rendija (’Abū al-Baqā’ al-Randī):

Na ovom svijetu stvari su varljive, ako tren te obraduje
Znaj da doći će i doba patnje nesretne.

Bitno je naglasiti kako se u stihovima arapskih pjesnika ponavlja motiv utočišta i traženja spasa. Isto tako, u njima se oživljava jedan broj ličnosti što su ispisale blistave stranice arapske historije i pod čijim vođstvom su ostvarene mnoge pobjede, a među kojima se u stihovima Abduldževada Tajila (ʻAbd al-Ğawād Tāyil) nalaze Halid Ibn Velid (Hālid Ibn al-Walīd), Omer Ibn al-Hatab (ʻUmar Ibn al-Hattāb), Osama Ibn Zejd (ʼUsāma Ibn Zayd) i Saad Ibn Ebi Vakas (Saʻd Ibn ʼAbī Waqqās):

Ali danas od toga nema ni spomena
Nema nam Halida niti Omera
Nema nam Ibn Zejda, Sa›da niti junaka hrabra
Koji će nas predvoditi, puni časti i dostojanstva.

Također, usmjeravanje pažnje na obnovu života i nastavak borbe protiv okupacije potiče pjesnike da se na više mjesta okrenu kur'anskim ajetima. Tako, naprimjer, pjesnik Sabir Abdudajim veli:

Na perivojima Dženneta.. karavane šehida
Uzdižu se poput tek procvalih krošanja.

podsjećajući nas na riječi Uzvišenog: Nipošto ne smatraj mrtvima one što su poginuli za Allaha! Naprotiv, oni su živi kod Gospodara svoga i daje im se svega... (Kur›an, 3: 169).

Osim ajeta Kur'ana Časnog, u pjesmi Sabira Abdudajima nailazimo na direktno navođenje riječi Vjerovjesnika s.a.v.s.: Ja sam Vjerovjesnik, a ne laž... Ja sam Ibn Abdulmuttalib, koje je ponovio u bitki na Hunejnu za vrijeme povlačenja. Poslanik s.a.v.s. je, ponavljajući ove riječi, ostao čvrsto držeći položaj okružen neprijateljem i njegovim snagama.

Pjesničke slike

Pjesnička slika u modernom vremenu nije više samo vrsta ukrašavanja i uljepšavanja i kritičari se više prema njoj ne odnose kao da je puko

oneobičavanje odnosa nametnutih potrebom da se izraze novi pogledi. Ona je umjetnička praksa koja otkriva moć kreativne mašte što se začinje u pamćenju, te nužnost dominantne emocije što je krasi. Isto tako, pjesnička slika se više ne smatra ogledalom stvarnosti budući da ju nadilazi u korist onoga što nam je poznato kao apstraktna slika, a što obuhvata i mentalnu sliku kao zadržavanje doživljaja u ljudskom biću nakon prestajanja djelovanja vanjskog čionioca.

Pjesnička djela što su ih arapski pjesnici spjevali o Bosni vrve slikama u kojima se odražava moć pjesnika da kreiraju pokretnu pjesničku sliku kao najvrijedniju vrstu slike. Takvu sliku nalazimo u stihovima pjesnika Adnana al-Nahvija:

Kud su se slave uputile
Dok trnje pronose na putu visine

Tu su i slike što objedinjuju poeziju i umjetničke slike u tematskom i značenjskom smislu, poput onih u stihovima Adnana al-Nahvija:

Treperi u nizijama i planinama
Sjaj veličanstva tvoga i beskrajnih ljepota
I tvojim poljima šehidi koračaju
Poput dragulja divnih blistaju.

Ono što se primjećuje u svim arapskim pjesmama što pjevaju o Bosni i Hercegovini jeste da koriste pjesničke slike kako bi prenijele iskustva pjesnika. Pritom treba uzeti u obzir to da one – na emocionalnoj ravni – obuhvataju misli i osjećanja što jasno izražavaju snagu patriotizma, borbeni žar i entuzijazam, a da se pri tom niti jedna ne ostvaruje u formi racionalnih dokaza ili argumenata kojima bi skliznula na nivo apstrakcije. Pjesnik Muhamed Said Fahru (Muhammad Sa‘īd Fahrū) kazuje:

Sarajevo
O palmo ljubavi svjetlosna
Kojeg je jučer posadila
Ruka mojih djedova
Zbog tebe pod uzglavljem mi je trn od ljubavi

A u postelji nož oštri
I svijet odjevam
U vatru... i pepeo.

Pjesnik ovdje Sarajevo poredi sa palmom, koja u arapskom svijetu zbog izrazite visine simbolizira ponos. On iskazuje najbitnije značajke grada, te kaže kako je sačinjen od svjetlosti, ukazujući na njegovo mjesto u islamskoj vjeri, i zastire njegovu sadašnjost prošlošću, prisjećajući se kako su ga djedovi osvajali. U isto vrijeme, objašnjava koliko su grad i on povezani i smatra da grad zaslužuje žrtvu, poetskom umjetnošću upućujući na ljubav koja ga nagoni da od trnja ljubavi načini uzglavlje, od noža postelju, a od ovoga svijeta pokrivač od vatre i pepela. Na taj način zatvorilo se poetsko iskustvo i do nas prispjele misli, te iskreni i dragocjeni osjećaji pjesnika kroz najuzvišenije i najljepše poetske vrijednosti, a da to iskustvo nije obuhvatilo niti jedan racionalni argument.

Nerijetko pjesnici upotrebom određene pjesničke slike, poput ponavljanja riječi, uspjevaju stvoriti vezu sa osjećanjima patriotizma koja ovladavaju njima u trenutku prenošenja vlastitog iskustva na čitatelja. Muhamed Ibn Zafir al-Šehri (Muhammad Ibn Zāfir al-Šahrī) pjeva:

Naše su muke i nesreće najteže
Njih ne pamti nijedno vrijeme.

Pjesnik govori o svom narodu koristeći oblik množine, ukazujući na nesreće s kojima se nose i koje, također, stoje u množini. Pretražuje historiju, ali u njoj ne nalazi nastojanje ravno sadašnjemu. Na čitatelje prenosi svoja i osjećanja svoga naroda upotrebom slike koja ističe dolazeće i prijeteće nevolje, shvatajući da se one ne mogu usporediti sa nesrećama što su se desile u prošlosti. Dakle, ovaj kompleksni napor koji je usmjeravao čovjeka u prošlosti i koji ga usmjerava i u sadašnjosti, najuzvišenija je i najvrijednija stvar što ju je pjesnik želio izraziti i dosegnuti.

U arapskoj poeziji spjevanoj o Bosni uočljivo je to da je namjena svake slike da odvede unutar poetskog iskustva budući da je univerzalna i u sug-

lasju sa univerzalnim osjećanjima, te doprinosi općem toku pjesme sve dok pjesma ne dosegne vrhunac i dok se ne postigne organsko jedinstvo, i to bez remećenja slike, bez nesklada njenih elemenata, kompliciranja, nejasnoće i zamršenosti. To se jasno uočava u pjesmi Muhameda Ibn Aida al-Qarnija, koju je započeo riječima:

Baci pero i izvuci mač iz korica
Bosna je sva krvlju prekrivena

a završio riječima:

Ako se zlo ovo nastavi
Ništa od nas neće ostati.
A kada nas noć prekrije
Iskra baklje odagnat će tmine.

Organsko je jedinstvo pjesme realizirano i sadržaj prvog stiha sjedinjuje se sa sadržajem posljednjeg stiha pjesme. Pjesnik Bosnu na početku preobražava u živo stvorenje koje krvari krvlju Bosanaca, što ga nagoni na žurno pozivanje ummeta da bez pogovora pokrene sve raspoložive snage za njen spas. Na kraju pjesnik uvjerava Bosnu i cijeli njen narod da će ostati najvažnija i da će tminu, koja se spustila na nju, vjerom rastjerati i pretvoriti u svjetlost i sjaj. U ovim pjesničkim slikama nema nikakve nejasnoće ili zamršenosti, nema čak niti simbolike. Njihovi elementi slijede jedinstvo kojim se osigurava razvoj pjesme i njena skladna i jasna zasvođenost.

Pjesničke slike koje obrađuju pitanje Bosne odlikuju se ekspresivnošću i izvjesnom sugestivnošću, budući da značenje izražavaju upotrebom atributa prije nego li se ono jasno izrekne. Pjesnikovo duševno stanje pomalja se iza ovih indirektnih sugestivnih slika. To se dâ jasno uočiti u stihovima pjesnikinje Nebile al-Hatib (Nabīla al-Hatīb) o ubijanju bosanskih žena:

Krv crvena prekrila je pletenice njene
Ispod kojih pomaljaju se tuge nebrojene.
To je bosanka koja Gospodara doziva
Djevojka čije lice bistro je poput najljepšeg jutra.

Na ovaj način pjesnikinja je istakla duhovne vrijednosti bosanske žene, a da ih nije doslovno spomenula. Naime, iz gore navedenih stihova zaključujemo kako je ta žena muslimanka i nevina žrtva. Umjesto da kana krasi njenu kosu, krv svjedoči o njenom strašnom udesu i veličini tuge što je osjeća svako ko je u ovakvom stanju posmatra. Tako pjesnikinja (žena) opisuje doživljaj i osjećanje koji u njoj plamte u trenutku smrti njene sestre po vjeri, izražavajući ih pjesničkim slikama što se duboko utiskuju u dušu čovjeka dok sluša njenu poeziju jer se njegova duša sjedinjuje sa dušom pjesnikinje, te proživljava zajedno s njom i poput nje osjeća bol zbog strašnog prizora.

Pjesnici često pribjegavaju upotrebi izraza sa faktografskim činjenicama, koji daju precizan opis, ali istovremeno otkrivaju i bogatu maštu. Na taj način stvaraju slike u kojima je figurativno značenje povezano s doslovnim, kakve izazivaju utisak ravan metaforama i poređenjima.

Pjesničke slike u poeziji arapskih pjesnika o Bosni oslanjaju se na vrijednosti arapske stilistike. Najprije možemo govoriti o raznolikim poređenjima što u velikoj mjeri nose pjesmu i kojima se oblikuje pjesnička slika.

1. Poređenje

U poeziji arapskih pjesnika javljaju se sljedeće vrste poređenja:

Obično poređenje, odnosno poređenje u kojem se javlja poredbena partikula, kao u stihovima Lejle al-Osman (Laylā al-ʻUtmān) o ratu:

Poput glasa gavrana
Poput ljuljaške od pijeska užarena
Poput siktanja zmije pune otrova
Poput požara što guta polja zelena
I na zemlji ostavlja tišinu očaja

U ovim stihovima pjesnikinja, kako bi predočila užas i surovost rata, u sva četiri poređenja upotrebljava poredbenu partikulu.

Stegnuto poređenje, odnosno ono poređenje u okviru kojega se elidira poredbena partikula, kao u stihovima Adnana al-Nahvija:

Na mom nebu krv ćeš vidjeti
Ona i mjesec i zvijezde boji.

Pjesnik ovdje usporedjuje krv na zemlji sa zvjezdama i mjesecom što ukrašavaju nebo, ne spominjući pritom poredbenu partikulu.

Sažeto poređenje, odnosno poređenje u kojemu je ispušteno zajedničko svojstvo poređenja, kao u riječima Mahmuda al-Sejida Ganima (Mahmūd al-Sayyid Ġanīm):

Dok slušali su govor crnog dušmanina
Govor pušaka i topova.

gdje pjesnik ne spominje zajedničko svojstvo poređenja što povezuje obraćanje riječima i topovsku kanonadu.

Prošireno poređenje, odnosno ono poređenje u kojemu se javlja zajedničko svojstvo poređenja nalazimo u stihovima Ahmeda Baitaba, gdje zajedničko svojstvo poređenja dvaju mačeva jeste izdaja. Vrijedi istaknuti izvrsnost koja se u ovom stihu ogleda u poređenju Bosne sa ljepoticom, što je i prekrasna personifikacija putem koje pjesnik udahnjuje život nečemu neživom. U isto vrijeme pjesnik u ruku međunarodne pravde stavlja mač, te tako povezuje materijalno i duhovno, dopunjujući stih i ljudsko srce i ostvarivši vrhunac ljepote, iako govori o izdaji.

Obrnuto poređenje, odnosno poređenje u kojemu je sredstvo poređenja učinjeno njegovim sadržajem, a sadržaj učinjen sredstvom javlja se u stihovima Huseina Alija Muhameda (Husayn ʻĀlī Muhammad), gdje sredstvo poređenja varira između liste želja i punog mjeseca, dok je sadržaj poređenja svjetlost uma i duha u tijelu ljubljene s jedne strane i zenit u podne s druge strane.

Poređenje po analogiji, odnosno poređenje gdje je zajedničko svojstvo poređenja polisintetičko, kao u stihovima Muhameda al-Savija (Muhammad al-Sāwī):

Vidiš kako se pomaljaju gore balkanske
Poput lica djevojke najljepše...

u kojima je zajedničko svojstvo poređenja Balkana sa djevojkama naprije dobrota, a potom ljepota.

Skriveno poređenje, odnosno poređenje u okviru kojega se sadržaj i sredstvo poređenja ne uklapaju niti u jednu poznatu formu poređenja. Takvo poređenje nalazimo u stihovima Abduldževada Tajila:

Budi strpljivo, Sarajevo, jer već sutra
Strpljivima će doći od Boga pobjeda.

i stihovima Muhameda Ibn Zafira al-Šehrija:

A rijeka ne može teći bez izvora
Niti se u boj može ići bez mačeva.

U ovim stihovima ne postoji jasno, očevidno poređenje, ali analiza stiha otkriva da je grad Sarajevo poput žene. Oboje pate zbog gubitka i smrti voljenog u ratu.

2. Metafora

Metafora je izražajno poređenje u kojemu je ispušten jedan od korelata. Definira se i kao upotreba riječi u prenesenom značenju zbog odnosa sličnosti što ga prati kontekst koji priječi da se metafora razumije u njenom osnovnom značenju. Sam kontekst može biti eksplicitan ili implicitan. Postoji nekoliko vrsta metafore, među kojima su:

Jasna metafora, odnosno ona metafora u kojoj je ispušten sadržaj, a preostalo sredstvo, kao u stihovima Muhameda Saida Fahrua o Sarajevu:

Ti ljubav si srca ovoga
Vapaj utihnuli
Međ trepavicama
Suza vatrena
Crvena
Što razlijeva se po obrazima
U potocima
Od vatre i krvi.

Prigušeni vapaj obično silazi sa usana, a one ovdje nisu spomenute. Suze teku iz očiju, ali ni oči nisu spomenute, jer se na taj način ističe naročito umijeće izražavanja pjesnika o tome šta mu Kosovo znači.

Aludirajuća metafora, odnosno metafora u kojoj se jasno izriče sadržaj, a ispušta njeno sredstvo, na koje se aludira nekim njegovim bitnim svojstvom. Takvu metaforu nalazimo u stihovima al-Munsifa al-Vehajibija (al-Munsif al-Wahāyibī) o izbjeglici iz Bosne kojemu se učini da je rat istrijebio njegov narod.

Niko mu nije mahnuo
Osim krošanja čempresa
Svojim zelenim maramicama
Što drhtale su sred jesenjeg pepela!

Planinski čempresi odjeveni u kucajuće plamteće zelene košulje suosjećaju s tugom prognanika zbog gubitka voljene i domovine.

Složena metafora, odnosno poređenje dviju struktura ili izraz upotrijebljen u prenesenom smislu zbog odnosa sličnosti, gdje kontekst priječi da se izraz razumije u njegovom osnovnom značenju. Primjer za ovakvu metaforu stihovi su pjesnika Ejmena al-Rakrakija (’Ayman al-Rakrākī) u kojima poredi svoje stanje dok piše poeziju o Bosni sa stanjem pjevača. Jer, postoji pjesma koja se ispisuje riječima, a postoji i pjesma koja zahtijeva žrtvu u krvi i traži da se snažna veza sa domovinom izrazi krvarenjem kroz tintu na papir. U oba slučaja krvarenje prati duhovni plamen koji izbija iz teških misli. Ovi stihovi ljepotom izraza govore o stvarnom otporu i otporu perom.

Tropi: U arapskoj poeziji posvećenoj Bosni javlja se veliki broj tropa, među kojima su: misaoni trop, koji predstavlja predikativni odnos što se, zbog postojanja povezanosti, uspostavlja između glagola ili riječi koja nosi njegovo značenje i riječi sa kojom nije u takvom odnosu, pri čemu kontekst priječi da se predikacija shvati u svom osnovnom značenju; jezički trop, odnosno sama metafora, o kojoj smo ranije govorili i za nju ponudili primjere; metonimija, odnosno upotreba riječi u prenesenom značenju koje ne podrazumijeva odnos sličnosti, pri čemu kontekst osigurava da ona ne bude shvaćena u svom osnovnom značenju. U tropima upotrijebljenim u poeziji o Bosni javlja se veliki broj lijepih pjesničkih slika, među kojima se izdvaja presonifikacija kao udahnjivanje života neživom.

Treba ukazati i na to kako je ova vrsta poezije bogata pjesničkim ukrasima znanim arapskoj stilistici, kao što je antiteza, koja se zasniva na eksplicitnom ili implicitnom objedinjavanju dvaju oprečnih pojmova u jednom iskazu. Ti pojmovi mogu biti u stvarnom ili prenesenom značenju, bilo da su glagoli, imena, partikule ili riječi različite vrste. Ovo se jasno vidi u gore navedenim stihovima, a naročito u riječima Hamuda al-Samilija (Hamūd al-Samīlī):

Gdje istok zapadom postaje

Pjesmama pjesnika o kojima govorimo nisu bili potrebni stilski i semantički ukrasi da bi ih učinili ljepšim. Štaviše, njihova rečenica sama od sebe obiluje elementima arapske stilistike koji učestvuju u prenošenju političih ili patriotskih sadržaja što ih pjesnici žele predstaviti. U ovome leži razlog zašto antiteza zauzima malo prostora i rijetko se javlja u pjesmama druguh autora. Jedna pjesma kaže:

Oni koji su ubijali ovdje
I na grudima Sarajeva ostavili tragove
Krvi plavetne i kabure bijele
Što liče na pahulje snježne.

Muzika poetskog izraza

Pjesnici se u pjesmama posvećenim Bosni, među kojima se javljaju klasične kaside, rimovana poezija i prozne pjesme, usredotočuju na unutarnju muziku kao melodičnost koja objedinjuje riječi i slike, rečenice i duševno stanje. Poezija je tu potpuno spajanje značenja i forme, pjesnika, čitatelja i patriotizma o kojem pjevaju snažnim epskim jezikom kada uspijevaju napustiti izvještačenost forme, kao i stilske figure i ukrase kojima se odlikuje lijepa književnost na arapskom jeziku. U nekim pjesmama ističe se snaga riječi praćena udarima ritma obremenjenim značenjima i aluzijama. Iako rječitosti ne nedostaje, ona se ispoljava u jednostavnim i spontanim konstrukcijama, lišenim svake izvještačenosti i usiljenosti.

Usmjerenost pjesnika na značenje katkad skreće pažnju sa preciznosti i jezgrovitosti izraza, tako da njihovo stiliziranje i konstruiranje postaje

neuobičajeno i čudno usprkos ljepoti i valjanosti. To se može primijetiti kod Ahmeda Baitaba, koji, pjevajući o Sarajevu, želi sročiti pjesmu tako da stihovi završavaju riječju što se rimuje sa riječju Sarajevo. Zahvaljujući tome pjesnik nalazi riječima koje, makar se i uklapale u pjesmu, pomalo paraju uši. Ovoj pjesmi donekle po snazi i ljepoti koja izlazi iz okvira uobičajenog sliči pjesma Halida Mazluma.

Treba istaći da je veliki procenat pjesama rimovan. Međutim, rima uvijek dolazi u kontekstu iskaza, jer ga bogati muzikom koja je primjerena značenju i u skladu s njim. Ovu činjenicu potvrđuju stihovi iz pjesme Hamuda al-Samilija:

Gdje se djeca svome narodu protive
Gdje istok zapadom postaje.
U srcu zemlje gdje koraci ne čuju se
Na čelu sunca što usplamtilo je
Gdje krije se duša neba zvjezdana
Gdje u sjeni ostaju sve visine.
Tu ključi su sanja najljepša
Što dodirom izvor u slast pretvara.

Bitno je ukazati i na prisustvo velikog broja stihova koji su međusobno sintaksički vezani prvim polustihom, ali se metrički zaokružuju tek drugim polustihom. Isto tako, pjesnici upotrebljavaju sve metrove u klasičnim kasidama ne usresređujući se samo na jedan metar, iako opis bitaka obično iziskuje upotrebu metra tavila.

Specifičnosti forme i sadržine

Svaku pjesmu spjevanu o Bosni odlikuju tematske, umjetničke i estetske specifičnosti, tako da je istraživač primoran spomenuti one najznačajnije, koje karakteriziraju većinu pjesama i ogledaju se u sljedećem:

Navođenje bosanskih toponima na jeziku kojim se koriste prinudilo je neke pjesnike da ih preinačuju u skladu sa zahtjevima metričkih i fonetskih odlomaka, tako da među njima ima onih koji naziv «Bosna i Hercegovina»

pišu spojeno (Halid Mazlum), onih koji riječ «Sarajevo» raščlanjuju na dva dijela (Mahmud al-Sejid Ganim) i onih koji ispuštaju završni waw u nazivu grada Sarajeva (Adnan al-Nahvi).

Emotivna iskrenost jasno se vidi kada pjesnici opisuju svoja osjećanja i izražavaju bol i nastojanja. Katkad pjesnici prenaglašavaju opise ratnih zločina koji su se desili u Bosni u želji da prikažu svoj doživljaj i pokušaju prenijeti taj utisak na čitatelja. Tako se otkriva moć skrivenih vjerskih shvatanja i njena upotreba koja ima za cilj da utječe na srca ljudi uopće, a naročito srca Arapa i muslimana, i to putem pobrojavanja zločina što ih je neprijatelj počinio protiv Bosanaca, a posebno protiv dostojanstva bosanske žene.

Organsko i tematsko jedinstvo pjesama i vješto prelaženje s teme na temu u politematskim pjesmama dolaze do izražaja uz prisustvo unutarnjeg svijeta većine pjesnika i isticanje njihove kulture.

Većina pjesama se udaljava od simbolizma ili drugih pravaca koji podrazumijevaju nejasnost i fantaziju. Ponekad se pjesnici primiču neposrednosti, koja im omogućava da se okoriste snagom proze i njenog ritma.

Ono što u poeziji o Bosni istraživač vjerovatno primjećuje jeste mnoštvo glasova pjesnika unutar jedne pjesme, kao i njihova zamjena uloga i pozicije u svim pjesmama. Bez predumišljaja i posebne nakane, pjesnici dopunjavaju jedan drugoga i na taj način olakšavaju istraživaču da shvati njihovu političku viziju i ideološko stajalište, čineći mu ogromnu uslugu, koja se ogleda u tretiranju svih pitanja što ih je porodio rat, njegova sveprisutnost, raprostranjenost, raznolikost i dalekosežnost.

Arapska poezija o Bosni odlikuje se privremenošću, budući da je počela nastajati s početkom rata, a njeno je stvaranje završeno sa završetkom ratnih dešavanja. Podsjećamo da je rat počeo između 29. februara i 1. marta 1992. godine, nakon što su Bosanci izašli na referendum za nezavisnost svoje zemlje i odvajanje od Srbije i Crne Gore, jer su evropske zemlje, da bi priznale Bosnu, glasanje naroda postavile kao uslov nezavisnosti Bosne. Za vrijeme referenduma agresorska je vojska u nekoliko minuta ušla u Sarajevo kako bi dobila kontrolu nad glavnim gradom.[1]

(1) alqaoud.wordpress.com.

Umjesto zaključka

Pjesme o Bosni neprestano su objavljivane u listovima i časopisima, te na internetskim stranicama. Svjetska liga za islamsku književnost prvo je, preko izdavačke kuće Daru-l-bašir (Dār al-bašīr) u Jordanu, objavila tri izdanja zbirke poezije o Bosni i Hercegovini, koja je sadržavala četrdeset pjesama dvadest i devet pjesnika. Dva izdanja su izašla 1993. godine, a treće 1995. godine. Izdavačka kuća Maktaba al-obejkan (Maktaba al-‘ubaykān) u Saudijskoj Arabiji objavila je novo izdanje iste zbirke 2005. godine. Vodili smo računa o tome da pjesme i predgovor objavljeni u ovoj knjizi budu drugačiji od onih u spomenutoj zbirci kako ne bi bilo ponavljanja i kako bismo čitatelju predstavili nešto novo. Također, namjera nam je bila pružiti čitatelju priliku da se susretne sa dostignućima što zavređuju svaku pohvalu i od trajne su vrijednosti, a koja je pripremila Fondacija Abdulaziza Sauda al-Babtina za promociju poetskog stvaralaštva, budući da se među njenim publikacijama o Bosni i drugim izdanjima nalaze one dostojne takve kvalifikacije. Izabrane pjesme u ovoj su knjizi navedene abecednim redoslijedom, prema imenima pjesnika.

Usprkos mnoštvu objavljenih poetskih ostvarenja koja se vezuju za temu Bosne, samo zbirka pjesnika Hasana al-Amranija, koja nosi naziv Na Drini ćuprija, i koju je objavila kuća Manšuratu-l-miškat (Manšūrāt al-miškāt) u Maroku 1992. godine, zavrijeđuje da je ovdje spomenemo. Bitno je naglasiti da je pjesnik u svom predgovoru objasnio zašto je naslov zbirke posudio od romana bosanskog pisca i književnika, katolika Ive Andrića, Na Drini ćuprija, nastalog uoči završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine. Autor romana kasnije je dobio i Nobelovu nagradu za književnost. Pisac ove zbirke pjesama kaže: „Roman Na Drini ćuprija sažima historiju Bosne i Hercegovine od osmanskog osvajanja do austrijske aneksije sa specifičnim pogledom njegovog pisca, Ive Andrića. Most koji stoji na rijeci Drini izgrađen je 1571. godine n.e., odnosno 979. godine po Hidžri po naredbi osmanskog vezira Mehmed-paše Sokolovića, rođenog u malom bosanskom selu u blizini Višegrada, selu koje je smješteno na ušću dviju rijeka, Drine i Rzava. Vezir je želio da most bude veza između dva osmanska područja, Bosne i Srbije.“

Želimo ovdje istaknuti da je objavljeno i više zbirki poezije sa istim naslovom Epopeja Bosne i Hercegovine („Malhama al-Būsna wa al-Harsak“) iz pera pjesnika: Adnana al-Nahvija, Muhameda al-Gazalija (Muhammad al-Ġazālī), Fejsala al-Hadžija, te Muhameda Ferida Abdulhaliqa. Objavljena je također i knjiga istraživača Harbija Šefika (Harbī Šafīq) sa istim naslovom. Ipak, riječ «epopeja» ovdje se odnosi prije na krvavi boj nego što asocira na sadržaj same zbirke. Uz to, u svim ovim knjigama nisu prisutni primarni uvjeti epskog djela, među kojima prednjače nerealističnost i oslanjanje na mitove. Skrećemo pažnju i na to da je sirijski pjesnik Halid Mazlum sebi nadjenuo ime «Pjesnik Bosne i Hercegovine».

Arapskoj poeziji koja pjeva o Bosni posvećena je i jedna magistarska radnja, koju je uradio istraživač Abdulhamid Muhamed Šuajb (ʻAbd al-Hamīd Muhammad Šuʻayb), odbranjena na Fakultetu za arapski jezik odjela Univerziteta al-Azhar u Mansuri.

Pjesme napisane o Bosni mnogobrojne su i raznolike. Među njima ima onih od manje važnosti, gdje se Bosna samo spominje, dok se njihove glavne teme vezuju za opća pitanja. Ova ih je knjiga zaobišla. Tu su i pjesme spjevane o Bosni, koje su većinom objedinjene u ovoj knjizi.

Pjesme o Bosni spjevali su pjesnici iz različitih dijelova svijeta. Ipak, postoje područja iz kojih su samo jedan ili dva pjesnika napisala nešto o ovoj temi. Isto tako, u stvaranju na ovom polju učešće je uzeo veoma mali broj arapskih pjesnikinja.

Narodni pjesnici u arapskoj domovini ovom su problemu čovječanstva ponudili svoj doprinos napisavši zbirke pjesama o Bosni, koje su još uvijek dostupne na elektronskim stranicama. Međutim, mi nismo naveli niti jednu njihovu pjesmu, iako se neke od njih javljaju u formi napjeva ili se pjevaju uz muzičku pratnju, budući da ova knjiga za svoju materiju uzima poeziju napisanu književnim jezikom.

Ima vjerskih organizacija i grupa koje su iskoristile agresiju na Bosnu da bi na svojim internetskim stranicama objavljivale pjesme onih pjesnika

što se opredjeljuju za kritiku «narodne baze i političkog vođstva» u nekim dijelovima svijeta. Takve pjesme također smo zanemarili budući da vrijeđaju i omalovažavaju, a uz to se javljaju bez imena autora ili lažno potpisane. Stihovi i strofe kojima se omalovažava bilo koji pojedinac ili država izbačeni su i iz pjesama objavljenih u ovoj knjizi, te ispred pjesama objavljenih na takav način stoje riječi: Odlomci iz pjesme....

Cijenjeni čitatelji imat će kompletan prijevod ove knjige, koji su vrijedno i znalački pripremili Elma Dizdar i Mirza Sarajkić. Ono što knjizi daje ljudsku i uzvišenu dimenziju, uzmemo li u obzir da je prijevod kulturni proces, jeste to da akt njegovog nastajanja donosi dugotrajno prožimanje kultura kako pojedinaca tako i grupa. Prijevodom se izražavaju civilizacijske dimenzije podesne za širenje i generaliziranje putem interkulturnog djelovanja u okviru odnosa izgrađenih na slobodnoj kulturnoj razmjeni i stvaralaštvu različitih naroda i nacija. Prijevod je dijalog koji uključuje kulturna iskustva naroda izražena kroz živu riječ. On, u kulturnom i civilizacijskom značenju tog pojma, nije samo prenošenje riječi ili ideje iz jednog jezika u drugi, već je u prvom redu živa kulturna praksa, koja je sposobna društvena sredstva pretvoriti u stvaralačke moći. Prijevod ima potencijal da preobrazi kulturu u dinamičnu i civilizacijsku aktivnost sa snagom pobuđivanja društvenih promjena nakon što cijeli svijet postane jedan kulturni ambijent, u kojem postoji direktna i svakodnevna interakcija među različitim kulturama, jezicima i narodima. Prevođenje je ranije odigralo temeljnu ulogu u očuvanju svjetskog nasljeđa koje je moglo nestati ili se oštetiti usljed brojnih ratova, sukoba i rušilačkog djelovanja prirodnih sila. Zbog toga se djelatnost prevođenja smatra neprekidnim dijalogom među ljudima koji pripadaju različitim kulturama i ima moć pozitivnog međudjelovanja sa pozicije partnerskog dijaloga između živih kultura. Važnost prevođenja ističe se kroz ujednačavanje termina i značenja s ciljem širenja kulture ljudskog roda koja približava narode, briše oštre granice, te smanjuje razdaljinu što je među njima uspostavlja postojanje lokalnih kultura.

****

Pjesme

abecednim redoslijedom, prema imenima pjesnika

Odlomci iz pjesme: Sarajevo... posljednja civilizacija

Saad Atija al-Gamidi[1]

Sestro Sevilje Bog je s tobom
I blizanci Kadiz i Mursija.

Našu civilizaciju koju prethodnici izgradieš
I vitke minarete njene podigoše

Upropastila su djeca rasipna
Što zabavljaju se sa vinom i robinjama.

Džamije su prodate
Spomenici u prah pretvoriše se.

Bog je s tobom, ti što bol si u grudima
Ti što zvijezda si na bosanskim nebesima.

Sama patiš, teško li se nama
Boriš se sa strašnim nakazama.

I pomoć tražiš noću i jutrima
A mi ne čujemo, srca nehajna.

I gledamo dok te dušmanin razara
I kako nestaješ trena svakoga.

---

(1) Saad Atija al-Gamidi je saudijski pjesnik. Ova pjesma objavljena je u broju 53. časopisa al-Bayan, koji izdaje Islamski forum u Londonu. Juli 1993. godine, str. 49-50.

Neprijatelj te na najveće muke stavlja
I bez milosti mučki te razara.

Ubijaju stare i nemoćne
Zatvaraju i muče nedužne-

Mlijeko je krv u ovoj zemlji
Hrana su leševi ledeni.

Ranjenik u smrti traži spasa
I pomoći se nada od svog dušmanina.

Mi smo te izdali dok drugi narodi
Za braću svoju spremno su ginuli.

Bog je sa tobom, dok nebo plamti
I dok pucaju stijene i hridi.

Mi ti dajemo samo lažna obećanja
I čednost tvoju kitimo opsjenama.

I samo se gubimo u obećanjima
Kao što ti umireš u mukama.

Jer mi.. mi... neznamo mi
Da izgubili smo te u mrkloj noći.

I jedni druge oplakujemo
Dok ti duša tvoja zamiče u ništavilo.

✷✷✷✷

Mostar

Selim al-Nuvajsiri [1]

Mostar je najljepši grad svijeta ovoga
U njemu stanuje ljepota sama i svjetlost blistava.

On u budućnost sa čežnjom i nadom gleda
Kako bi ostao na svijetu plam čovječanstva.

Mostar, dom je znanja i dom kulture
I u njemu staze su do plavetne visine.

On se blista na usnama vremena poput osmijeha
A na njegovoj zemlji ljepota iskona je prosuta.

Dušmanin crni na ljepoti mu je zavidio
I zdanja njegova pun zla je srušio.

U grad je tiho sa svojim hordama ušao
Potajice svojim silnim oružjem je krenuo

Nisu imali milosti ni za djecu nemoćnu
Ubijali su staro i mlado, sve što im je došlo pod ruku.

Zlu njihovom nisu umakle ni starice
Niti čedne djevojke bosanske.

---

(1) Selim al-Nuvajsiri (Salīm al-Nuwaysirī)je libijski pjesnik. Ova pjesma objavljena je na internet stranici: http://www.sarayanews.com.

Porušili su kuće i stara ognjišta
Sa zemljom sravnili kubbeta džamijska.

Nek sasuši se ruka dušmanska
Što izdala je sve i prolila krv komšija.

Mostar se ugušio pod zlom barbara
Nestala je ljepota njegovigh minareta.

Mostar je najljepši grad svijeta
Na njegovim brijegovima ruža krvlju cvjeta.

Mostar će tugu svoju u radost pretvoriti
Jer gradovi islamski ne žele tužni biti.

Nad njim će blistati ime Božije najveće
Kao nada, novi početak i sunce plamteće.

****

Željeravica u ruci

Šihab Muhamed Abduhu Ganim[1]

Šta god da spletkare tvoje nebo ostat će
Luka s koje slijevaju se ljepote Božije.

U inat njima, tvoja će nebesa
Zasvodniti sjajem sva kubbeta.

Nebo tvoje u u noći života
Uštap i grozdovi zvijezda.

Nebo tvoje ponad svih objava
Daleko je od svakog opisa.

I u Kur'anu, u ajetu svakome
Nadnaravan dokaz krije se.

Ali nekakva mržnja drevna
Čini ljude slijepim i srca im ispunjava.

Još od doba Poslanika postoji ta mržnja
I ostala je sve do našeg vremena i dana ovoga.

Na svakom djeliću zemlje tvoje smutnja je
U sjenama zasjede prave duše nevjerničke.

(1) Šihab Muhamed Abduhu Ganim (Šihāb Muhammad 'Abduhu Ġānim) je pjesnik iz Jemena. Ova pjesma objavljena je na internet stranici: http://www.mtmyzat.org.

A mi smo vjeru svoju upropastili
I na međusobnu ljubav zaboravili.

Muslimani su nakon slave i časti
Zajedljiva plemena postali.

Pogledaj Mogadiš i Bejrut
Alžir i u mukama Kabul.

I koliko se ratova na poluotoku desilo
Koliko je mrtvih i koliko mezara iza njih ostalo.

I dječije radosti su utihle
Zbog straha koji Jerusalem proždire.

I ovo Sarajevo jeca u ranama
Svaki je dan pozornica krvava.

Na kojoj ubijaju muslimane
Kao da su janjad krvi jeftine.

Ogromna je mržnja dušmanina
Nadmašili su u zlu i samog Hulaga.

Oni su ponovili ludilo fašista
I sve to pred očima Zapada.

I ko god da ovim svijetom vlada
I za njega ostaje samo nesreća.

Velika je mržnja protiv islama
I strah da proširi se svjetlost njegova.

Pa zar može u srcu Evrope biti država
Koja će živjeti islam i pozivati u njega?!

Bosanska djeca za Poslanika su se borila
Ali njih nisu pomogla braća njihova.

Koliko su našeg naroda ubili u majčinim utrobama,
Koliko su na ovoj zemlji silovali djevojčica?

Pa gdje je Salahudin, gdje je Halid,
Gdje su Božije sablje i mačevi?

Naši narodi u visine zidaju zdanja
Ali svijesti i morala kod nas više nema.

Sve naše priče i kazivanja
Pjesnička su šaputanja u praskozorja.

Sarajevo, budi strpljivo jer doći će nova jutra
I ti ćeš vidjeti još mnogo ljepših dana.

Sarajevo, budi strpljivo jer nisu zasvagda
Vojske tirana i horde krvoloka.

Sarajevo, budi strpljivo i znaj da je mnogo
Neprijatelja pred snagom vjere zauvijek skončalo.

Sarajevo, budi strpljivo dok u ruci ti je oganj i žeravica
Jer neprijatelj uvijek plati za zvjerstva svoja .

Sarajevo, budi strpljivo jer u inat svima
Neće nestati sjaja sa tvojih nebesa.

✷✷✷✷

Sarajevo

Salih al-Šadi [1]

U nama budiš vulkane i svjetolsti
Kada samo sami
Ali i onda kada smo svi zajedno.
Svoje smo duše otkrili u ovo vrijeme nasilja
I kada sve što kazali smo bila su izvinjenja
I kada smo dotaknuli dno poniženja.
Toliko da strepimo od pomena na ponos
Ili kazivanja o minulim legendama...
Da, mi smo prvi koji slavu su naslijedili
I odmah je izdali.
Da, mi smo prvi koji su naselili
Poluotok u okeanu nemirnome.
I naše su hartije pocijepane
I mi smo ljudi bez svijesti ikakve...
I vjere čvrste!?
Sarajevo jeca u mukama
Za djetetom
I srcem što prerano presta da kuca.
Sarajevo šalje posljednje vapaje:
Ali, nažalost, muslimani nemaju odgovora.
Jer porazio ih je zapad, potukla poniženja.

---

(1) *Salih al-Šadi (Sālih al-Šādī) je pjesnik iz Saudijske Arabije. Ova pjesma je objavljena na stranici: www.al-saharaa.com.*

I munare su spalili
Svodove srušili
I sve prekriše mržnje i nemilosti.
I posljednji damar je utihao
I posljednji tračak nježnosti je nestao.
U sve se strah uvukao.
Dušmanin je sve razorio
Spalio i ubio.
Lugovi su crveni od krvi postali
A do večeri
Prekrili su ih svježi mezari.
Još nad bole od Kudsa rane
Ne daju nam mira niti sna...
Nesreća nas izjeda...
Bič poniženja drži nas robovima
I sunce nam priječi laž i neprvada.

✷✷✷✷

Pismo zemlji koja umire... Bosni

Saliha Gabaš [(1)]

Pustite nas da umremo
Ostavite sablju da visi na zidovima
I bitke bije sa ogledalima
Da na njima sjvjetlucaju vaša ordenja
Pustite da da poezija
Jezdi
Gdje god je poželjela
I posmatra kahvu
Koja se ispija u povečerja
I kako se haljine trepere
U strahu od pomračina
I kako se pred spavanje
Pripovijest kaziva
O našim vitezovima
I kako svjetlost žubori
Iza naših sanjarija
I skriva njihove oči
U samotnim pećinama
Pustite nas da umremo
I nemojte plakati dok pjevate na noćnim zabavama
I ne tugujte dok ste okruženi veseljima
I sjećanjima koja su ubila

---

(1) Saliha Gabaš (Sāliha Ġābaš) je pjesnikinja iz U.A.E. Ova pjesma objavljena je u njenoj zbirci poezije Zrcala koja to nisu, te na internet stranici: http://www.m-naghm.com.

Svaku toplinu na zimskome putu
I nemojte otići sa sijela
Možda će vam nedostajati uživanja
I umjesto nas prenesite izvinjenje
Izrazima razdraganim
Dok plešete i ljubite pehare
I bogatstvom se rasipate
Prekrit ćemo vaše sramote
Zrakom što nam je odjeća
Istjerat ćemo sve što ima bose noge
Da potkujemo riječi koje nisu kazale
Bilo šta o nama.
Sve ćemo vijesti o nama skriti
U vaše govornice
I međ korice historije
Samo nas pustite
Da prestanemo kucati poput damara
Koji kada umre
Više ne kuca.

✷✷✷✷

Sarajevo

Tahir al-Atabani [1]

Ova je zemlja bila naša
Sve poljane i brda sva
Ova je zemlja bila naša
Po njoj su hodili osvajači
I na svakom mjestu stoje heroji
Na njenim obrazima nade smo sadili
Njoj smo svu ljubav darivali
I na njoj smo konje naše krotili…
Ali danas ništa nije kao prije
Ruševine su sve što ostalo je
Svud naokolo samo su ruine…

✷✷✷✷

(1) Tahir al-Atabani je pjesnik iz Egipta. Ova pjesna je objavljena u njegovom divanu Prognani konj, kojeg je štampala Svjetska liga za islamsku književnost u Ammanu 1998. godine.

Lekcija iz historije

Abduldževad Saad[1]

Sred Sarajeva zastani
Rasuli su nas po ulicama grada
I djecu nerođenu ubili su svojim rukama
Pomutili su bistrinu čednih djevojčica
Njihove vojske horde su barbarske
Krv im nije od roda ljudskoga
Da li ponovo slike bolne nadiru
Ili to vidim Kuds kako se guši u plamenu?
Na istoku nije se podigla sablja
I ispraznila pehare od zlata
Nije prešla rijeke
I spasila ono što od muslimana ostalo je.
Sjetili smo se
I skupili
I složili
Da im pomoć pružimo
U hrani
I odjeći
O Ebu Me'munenaš istok
Istok je vapaja
Prazan govor naša je sablja
Lažna je svaka naša zora
Slomio nas je
Ponizio
Sjaj tužnih kruna.

✷✷✷✷

(1) *Abduldževad Saad ('Abd al-Ğawād Sa'd) je egipatski pjesnik, a njegova je pjesma objavljena na stranici elektronskog lista za mlade: http://www.shbabmisr.com.*

Budi strpljivo, Sarajevo

(Izbor)

Abduldževad Tajil(1)

Samo o tebi mislim i sva zemlja strepi
Od jutra ranoga pa sve do duboke noći
A ti stojiš prkosno i ne padaš u očaj
I sve što učini rod ljudski
Samo je sramota jer tebe smo zaboravili.
Noć je kao vječnost duga i njeni su treni beskrajni.
Muslimane su ubijali na njihovim pragovima
A mi smo samo stajali i tužne riječi izgovarali.
Kao da o njima nismo ništa znali
Kao da sluha ni vida nismo imali.
Svoje smo dlanove u dovi podizali
Kada domove je rušio dušmanin bezvjerni.
Slali smo im riječi podrške i pomoč
Kako bi nesreća prestala.
Samo o tebi mislim, Sarajevo
Presahle su tvoje vode i cvijeće je uvehlo.
Avioni su munare srušili
I smrt na sve strane širili.
Po tvojim poljima svud je smrt i vatra
Koja ništa živo pred sobom ostavlja.
Po tebi su suze jetima rasute
Krv staraca i vapaji djece svugdje čuju se.

---

(1) Abduldževad Tajil je pjesnik iz Egipta. Ova pjesma objavljena je u časopisu Faysal, Rijad, broj 197, maj 1993, str. 90.

Krvoločni vukovi sve ubijaju
Žalosni krici večer razdiru.
Ali naš je ummet sve to mirno gledao
Kao da u srcu nam samo je kamen tvrdi ostao.
I sva zemlja postala je tijesna
Svako selo, svaki grad i ulica.
Ali niko za patnju vašu nije brinuo
Niko akciju odlučnu nije poduzeo.
Samo mislim na tebe, Sarajevo
U tebi ni vrabac ni san nije ostao.
Tvoje su noći pune nakaza
Zlo i nesreću sije ruka dušmanska.
Svete ti se zbog neslavne prošlosti
I zbog istine od koje se ne može pobjeći
Da u ovim zemljama bili su nejaki
I da nikakva traga nisu ostavili.
A osvajači i vojska Božija svi su klicali
Bog je najveći i vjera će pobijediti.
Ali danas od toga nema ni spomena
Nema nam Halida niti Omera
Nema nam Ibn Zejda, Sa'da niti junaka hrabra
Koji će nas predvoditi, puni časti i dostojanstva.
Sablje su mirne u koricama
Umjesto njih samo strah i strepnja u nama.
Budi strpljivo, Sarajevo, jer već sutra
Strpljivima će doći od Boga pobjeda.

✷✷✷✷

Odlomci iz pjesme: Zahvalnica bosanskome djetetu

Abdurahman Ibn Salih al-Ašmavi(1)

Hvala vam braćo u islamu
Na bezosjećajnosti i nemaru
Hvala Vam na cijenjenoj šutnji
Jer vas mudrost i urednost krasi
Hvala vam, također, na izdaji
Mi nismo vidjeli takve odlučnost i hrabrosti
Hvala vam jer već mjesecima
Slušamo priče o pomoći i brigama.
Ali i na ponekom blaču tihom?!
I na milosti djetetu sirotom?!
I na vašim srdačnim zakletvama
Da doći će kraj našim ranama?!
Hvala vam dragi muslimani
Jer su mi ostali rođaci već počeli zavidjeti.
Dok nas ubijaju i proganjaju
Vaša se lica za zastore krvnika zaklanjaju.
I naslađujete se pričama
O našim mukama, smrtima i zbjegovima.
Dok naše žene dozivaju bolno
Ne vidimo nikoga ko bi pomogao.
Minareti nam se ruše pred vašim očima

---

(1) Abdurahman Ibn Salih al-Ašmavi (‘Abd al-Rahmān Ibn Sālih al-‘Ašmāwī)je pjesnik iz Saudijske Arabije. Ova pjesma je objavljena u njegovom divanu Poetska pisma, kojeg je izdala knjižara Obejkan u Rijadu 2006. godine. Vidjeti stranicu 89-93.

I komadaju tijela svijeta nevina.
U pepeo pretvaraju se naši domovi
I sve to na televiziji gledate vi.
Baš kao i što nam siluju djevojke čedne
I ubijaju bebe koje nisu ni prohodale.
Gledate kako uzimaju djevojčicu od pet godina
I ubijaju je u najstrašnijim mukama.
Vidite koliko je naših očeva bez svoje čeljadi
Gledate na hiljade i hiljade siročadi.
Gledate kako Evropa zemlju nam razara
I kako javno potvrđuje svoja zlodjela.
Molim Gospodara za oprost što zulum vam učinih
Jer vi ste vašim riječima naše mahane izbrisali.
Neprijatelju ste jasnu poruku poslali
Koju ste perom i suzama napisali.
A o našoj sramoti pričaju vaši ljudi
Spominju je žene i dječaci.
Naše suze i neprestani jecaji
Jasna scena od koje će nastati filmovi.

****

Zla civilizacija

Abdurezaq Ibn Hamud al-Zahrani[1]

Smutnje dolaze i prolaze, na nas slomiše kušnje teške
Najteža je potvora! Duša nam je umrla, pamet nestala.
...
Čudni su oni ljudi koji prava brane i istini pozivaju
Stotine nevinih ubijeni su, suze posvud teku, a oni kao da ne primjećuju!
...
Pozivaju na pravdu među bezbrojnim leševima što ubi ih ruka zločinačka
Noću nepravdu odagnavaju, i na mir pozivaju kad sunce izađe sa istoka!
...
U ovoj dolini duge i patnje posvud su utvare, vatra i ruševine
I sretan je samo onaj koji svoj dom sagradi ispod prašine!
...
O civilizacijo licemjerja i laži, O civilizacijo tuge i muke
U tebi se nevini posvuda ubijaju i tome duše se ne čude!
...
O svijećo istine koju ugasili su strašni vjetrovi
U ovoj zemlji ostali su samo uzdasi i vapaji!
...
Ovo vrijeme najgore je čedo povijesti, puno zla i obijesti
U njemu se bez straha ubijaju nevini i šejtan posvud vrhuni!

---

(1) Abdurezaq Ibn Hamud al-Zahrani (‘Abd al-Razzāq Ibn Hamūd al-Zahrānī) je pjesnik iz Saudijske Arabije. Ova pjesma objavljena je na internet stranici: http://www.islamport.com.

...

Ali ne dam očaju da ovlada dušom i želim svemir lijepim vidjeti

Kao i ljude koji će svojim neprijateljima pravdom, a ne mržnjom uzvratiti.

...

Nada moja je kod Allaha, Gospodara svjetova, što čovjeka stvori,

Da islam će ponovo zablistati i svijet spokojem i svjetlošću prekriti.

✷✷✷✷

Sarajevo: princezo lugova

Abdurezak Kilu[1]

Kada... u koje doba
Princezo lugova
Kada ćeš
Odjenuti
Svoje odore zelene?
I postati onakvo
Kakvim su te oči zaljubljene
Uvijek gledale!

Sarajevo
Princezo lugova
Kaži mi:
Rijeke krvi
Kada će presušiti
Međ zidinama
U snovima
U tvojim domovima
U sokacima
I na pijacama?

Sarajevo

---

(1) Abdurezak Kilu ('Abd al-Razzāq Kīlū)je pjesnik iz Sirije. Ova pjesma objavljena je na internet stranici: http://kilo.jeeran.com.

Prineczo lugova
Kaži mi:
Dokad će te kidati
Od kuršuma
vrhovi kruti?
Do kada će se zarijevati
U tvoje pletenice
Tamne?

Sarajevo
Princezo lugova
Kaži mi:
Dokad
Osmijeh daleko će biti
Od tvojih usana
I do kada će biti
Melodija njihova
Zgasla i zaboravljena?
Sarajevo
Proncezo lugova
Kaži mi:
Do kada će zemlja tvoja
Biti ovakva?
Puna tuge, patnje i vapaja
I bezglasja?
Sarajevo
Princezo lugova
Jadna i zaboravljena
Kaži ti meni:
Kada će se tebi vratiti
Cvijetovi prelijepi?
Pojem ptica

Kada će se nebesa tvoja
Ispuniti?
I uzdasima zaljubljenih?

Sarajevo
Princezo lugova
Kada ćeš objaviti
Da bol je
Prestala?I
Ima li tuzi kraja?
Da se nasmijemo i obradujemo
I da razglasimo
Da svanula su nova jutra
U lukama lica tvojega
I na obalama tvojih obraza
Sarajevo
Princezo lugova
Kada... kada?

✷✷✷✷

Razgovor sa ubijenim

Abdulaziz Džuvejda[1]

Polahko
Na našim obzorjima ne postoji nada
I šta želiš sa tim silnim sabljama?
Da počuješ zvekete?
Kako da ih čujete
Kad od sablji ostale su samo korice drvene?
I šta želiš od vranih ata?
Da počuješ rzanje?
Kako to
Kad svo viteštvo lažno je?
Sarajevo u krvi nestaje
I za njom
Novi Kuds je
Kojeg će Arapi sazdati
Polahko, život ćeš mi uzeti
I daleko od mene krik pusti i zavapi
Šta ti mogu dati Arapi
Šta želiš od njih

2

Jučer smo
I bili vitezovi.

---

(1) Abdulaziz Džuvejda je pjesnik iz Egipta. Ova pjesma objavljena je na internet stranici: http://www.abyat.com.

Ako bi nas pozvali
Mi bi smo u pomoć pritekli
Ali, to nekada bilo je
Jer sada nema sablje
Samo riječi srdite
Poput lave vulkasnke
Šta nas je to snašlo, o Arapi?
Postali smo topovsko meso
Bez časti i dostojanstva
Samo prazne riječi zborimo bez prestanka
A nikome pomoći ne možemo.
Ovo nas Sarajevo zaziva
I samo nevjernik pomoć mu pruža
A kod nas samo galama i propovijedi
Ustaj Poslaniče i nas spasi
Jer vjera je Božija poražena
Pa zar ćeš na to miran ostati?
O Halide
O Ibn Velide
O sabljo britka
Umorno je ovo srce
O vjernici ustanite
I tišinu mezarja prekinite
Jer među nama
Nema čovjeka
Čak nas se i žene stide
I sažgaše nas sramote

3

Od tebe tražim pomoći Božiji poslaniče
U tebe se uzdam Božiji poslaniče
Koji si nekoć sam širio vjeru
A sada smo nakon tebe brojni postali